

Eessõna

Vello Väärtnõu

Eesõnaks sobiks vast välja tuua ERSP rajamise põhjus, või õigemini probleem, mis omal ajal tegi ERSP rajamise lausa vajaduseks.

Mina nägin perestroikas võimalust kasutada seda Eesti heaks, ja seda tulevase Eesti vabariigi taasrajamise eesmärgil.

Kuid dissidentide poolt tuuakse minu partei loomise põhjuseks vajadust Eestist lahkuda. Miks mitte? Nii tekkis võimalus minna õppima ülikooli, sest kommunistliku valitsuse ajal oli see võimalus minu jaoks olematu. Seega dissidendid süüdistavad mind, et olin paha inimene kuna tahtsin elus veel õppida....

Ei kujuta ette, miks nad olid nii vastu minu soovile saada enam haridust ja teadmisi peale seda kui mind välja saadeti? Seega olid nad minu puhul hariduse osas samal seisukohal kui kommunistid. Kõige enam on sellest kisanud avalikult Viktor Tsetverikov/Niitsoo.

Minu emapoolne vanaisa ütles, et kui punased okupeerisid enne sõda Eesti, olid kõige suuremad kisajad ja kaasa-lauljad poluvernikud. Tol ajal ma ei tabanud selle mõtte olemust. Aga nüüd olen tähele pannud, et krooniline alkohoolik ja nurka- pissija Tsetverikov/Niitsoo teeb sama.

Viibides Berkeley ülikoolis, käis Prof. Lancasteri välja mõtte, et mina olin ainukene inimene, kes miljonite hulgast NSV Liidus tuli sellise mõtte peale lagundada NSV Liit. Huvitav, et professor ei märkinud nagu oleks see minu projektile ERSP halvasti mõjunud asjaolu, et mind Liidust välja saadeti. Ta leidis, et see oli kasulik vähemalt selles mõttes, et tema ja Berkeley ülikool tuvusid minuga. Sest nende 10 aasta jooksul, mis on sidunud mind Berkeleyga, ei kohanud ma seal ühtegi teist eestlast peale ise-enda, ka mitte pool-venelast Viktor Niitsood.

Saan aru, et dissidendid panevad pahaks et tegin ERSP, kuid neist polnud poliitilises mõttes ju tegijaid. Nemad töötasid EVVA heaks ja said sealt palka. Mina olin ERSP osas self- employed. Tegin seda enda kulu ja kirjadega.

Kas pole häbematu käitumine nende poolt sõimata mind tagantjärgi neile kätte mängitud ERSP näol? Selle asemel, et tänada neile tehtud poliitilise kingituse eest, teevad nad mind maha ja sõimavad tagaselja. Kas Eve tõesti arvas või lootis, et ma kunagi ei ava oma suud ERSP osas?

Omal ajal sai Eve Pärnaste endale Taolas hüüdnime Nõrgukene, mis peaks küllalt hästi iseloomustama tema olemust, nii psüühilist kui intellektuaalset. Võib olla koguni seksuaalset, sest omal ajal Evega koos Aginskis käies märkasin tema nõrkust ühe isiku vastu. Oh seda MRP AEG-d küll oma nõrkustega...

Taola tegi tollel riskantsel ajal kohutavalt palju ära selleks, et tänapäeval on olemas Eesti Vabariik. Mulle öeldi läänes, et ma oma ERSP-ga tõin vabaduse Eestile ja lõin võimaluse uue Eesti vabariigi tekkeks.

Rabav on see, et mulle ei antud isegi Eesti kodakondsust, kui käisin seda taotlemas Eesti saatkonnas Stockholmis aastal 2004.

Leian, et dissidendid on olnud äärmiselt abitud poliitikas, seda näitab ja tõestab fakt, et vanad harimatud kommunistid said taas võimule Eestis. See annab mõista, et Eesti rahval on haugi mälu ja dissidendid eesotsas Pärnastega on ajaloo võltsijad. Neid peaks karistama selle eest, et nad aitasid kommunistid uuesti Eestis võimule tulla. Kuigi juba enne ERSP rajamist ei suutnud MRP AEG praktiliselt midagi poliitikas teha.

Veel üks arvamus minu kohta, mille pakkus välja Jüri Estam, kes omal ajal töötas Vaba Euroopa toimetuses ajakirjanikuna, on see et Väärtnõu on vähe- intellektuaalne tegemaks sellist asja nagu ERSP. Ma ei pannud tähele, et Jüri Estam oleks aidanud mind ERSP projekti tegemisel. Huvitav, kust sai Estam andmed minu IQ ja teadmiste kohta.

Kõige rabavam on see, et keegi ei kirjuta selle teo kohta positiivselt vaid kõik vihkavad minu isikut. Psühholoogias nimetatakse seda sõnaga – sublimatsioon.

Oli mõttetu seletada oma arusaamisi Eve Pärnastele ja dissidentidele, kes rabelesid kõigest väest selleks, et Moskva tühistaks Molotov Ribbentropi pakti MRP AEG. Mina tulin ise välja ettepaneku ja programmiga, et teha iseseisvust taastav partei. Nende intellektuaalne piiratus tulevikku vaadata oli mul ilmselge juba tol ajal.

Seda ideed, mis mind ajendas parteid tegema, polnud mõtet 1987 aasta sügisel veel kellegile pakkuda. Ei dissidentidele, kellele nende tegevuse eest maksti raha Rootsist. Ei rahvale kui ma 1987 aastal esinesin partei tegemise ideega Pärnus, sest nood nõudsid saia ja vorsti kommunistliku valitsuse käest.

Kordan veel - keegi ei suutnud tol ajal tulla mõttele, et lõhkuda NSV Liit.

Paljud sellest kindlasti unistasid, kuid astuda konkreetseid samme selle suunas ei julgenud keegi, ka mitte Viktor Niitsoo ja Eesti revolutsiooni ema Lagle Parek, kes endise poliitvangina võttis vastu siseministri koha.

Seda mainis mulle Ratushinskaja (*vene dissident ja kirjanik), öeldes et poliitvangidel peaks olema ka eetika. Mida vast eriti ei saa öelda Lagle Pareku kohta. Lisaks kirjutas Parek armuandmise palve valitsusele, millega ta ennast süüdi tunnistas ja sellega Pareki kui ideoloogilise poliitvangi mõiste nullistus. Ega EVVA st saadetud raha ei aidanud kaasa põhimõtete tekkimisele, ka mitte intellekti arengule.

Ja Eestis ei olnud inimest, kes oleks pakkunud võimalust luua uus iseseisev Eesti. Nagu ajalugu näitab, ainus kandidaat sellele kohale olin mina.

Miks ma seda kordan – sest rahvas on selle unustanud.
See, et mind välja saadeti, see on juba Gorbatschovi teene.

Vähemalt Gorbatschov hindas minu tegevust väärikalt. Mida ei saa aga öelda Eesti kohta. Sama juhtus ka Tiit Madissoniga, kes välja saadeti ja mille peale ERSP oskas koheselt anda negatiivse hinnangu tema isikule.

Siia võib veel juurde lisada, et MRP AEG suri välja kohe peale minu ERSP projekti ja et nende hulgas polnud enam kedagi, kes oleks pakkunud ühiskonnale uusi ideid ja võimalusi poliitika vallas. Nad tormasid kõik ERSP kallale.

Nad lihtsalt surid ühiskondlikult välja ja varem Rootsist saabunud raha nende tegevuseks haitus. Seega sõltusid nad puhtalt Rootsist saabunud direktiividest, kus initsiatiivi omariikluse loomiseks polnud kaasa antud ja ise nad kah sellele peale ei tulnud. Ega nad muidu poleks Luteri kirikut endale sõbraks võtnud, sest KGB ga sõbrustanud organisatsioon pakkus neile raha. Seega taandus põhimõte - mitte teha kaastööd KGB käsilastega - rahasumma ees, mida kirik neile koheselt annetas. Põhimõtted olendid.

See tundub kuidagi levinud põhimõte Eestis, et kui keegi pakub raha, ollakse alati valmis sõpruseks. MRP AEG-l oli alguses toetajaks EVVA, kes õnneks polnud koostöös KGB ga, kuid hiljem sobis ka kirik ja kristlased sõpradena ning taas pakuti Eesti rahvale lohutust piibli näol ja kristliku eetikast. Kuid kus see eetika neil on, seda ei kujuta eriti ette. (Kiriku kohta võiks meelde tuletada Arvo Pesti sõnu, kuidas kristlus sõbrustas ja tegutses aastaid KGB käsilastena.)

Budistid, kes panid aluse ERSP le, olid asendatud KGB ga rämpses koostöös oleva kirikuga. Seega kogu see kiriku ja MRP AEG seltskond oli kasutu jõuk Eesti taastamisel. Neil polnud ideed ja ajutrusti. Nende nõrkust näitab ka see, et kommunistid olid edukamad ja suutsid koheselt uue vabariigi ette otsa trügida. Pärnaste kirjutas ajaloolise raamatu ERSP st, kuid seda, et ERSP idee autorile oleks pühendatud paar rida intervjuud, ei lubanud Rootsist raha saatnud isandad ja kindlasti ka Eesti kirik ja kristlased.

Eestis ja NSV Liidus olin ma alati jalus teatud ametkondadel nagu KGB, Kunstnike liit ja isegi sektandid. Viimaste hulgast pärit Joosep Tammo kuulutas aastaid tagasi oma sektantidest sõpradele, et ma olen KGB agent. Kuigi küsimuse alla võiks tuleks tema kiire sõit Saksamaale õppima peale minuga suhtlust. Eks mina kui KGB agent aitasin teda ilma sellest endale teadvustamata.

Hiljem dissidendid eesotsas Viktor Tstverikov/Niitsooga propageerisid seda ideed.

See tähendab, et minu mõtlemine erines teistest selliselt, et nad ei saanud minu taotlustest ja ideedest eriti aru. Siis oli lihtsam anda sellele eraldusmärk KGB, või oli see nende poolt katse varjata enda tõelist olemust.

Nüüd, kus aastad on mööda läinud, on elu näidanud, kes mida teeb ja kui palju. MRP AEG suri koheselt välja peale Eesti iseseisvumist. Ahonen oli ainuke, kes jätkas oma tegevust MRP AEG reklaamimisega okupatsiooni muuseumis. Krooniline alkohoolik, tuntud nurka-pissija ja naiste ahistaja Niitsoo püüab paberile panna uue revolutsiooni ajalugu, varjates ja salates minu osa ERSP idee ja olemuse loomisel.

- a) Partei ehk ERSP loomise idee oli minu
- b) ERSP program oli minu tehtud ja paberile pandud
- c) Moskva rahvusvaheline pressikonverents sai minu poolt läbi viidud, ja seal teatati maailmale, et kommunistlik kants NSV Liit on omadega läbi ja uus Eesti vabariik tekkimas.

Neis tegevustes ei osalenud ükski MRP AEG liige. Vaadake, kui palju on pühendatud minule lehekülje-ruumi Pärnaste poolt kokku pandud raamatus ERSP kohta.

Siis, kui algselt loodi ERSP ideed ja projekti, ei julgenud neist keegi kaasa lüüa, sest sellise ideega välja tulemine nõuab teatud ajumahtu ja julgust, mis sel seltskonnal puudus.

Ja muidugi omaette peatükki nõuab see teema, kuidas praegune uus Eesti valitsus minusse suhtub -

täpselt samamoodi kui nõukogude ajal. Tol ajal kui elasin Eestis, otsis KGB pidevalt läbi minu elukohti aga nad ei arreteerinud mind. Nüüdne Eesti valitsus (kui saabusin Eestisse ehitama stuupat enda Veltsa maja juurde) mitte ainult ei otsinud maja läbi, vaid vedas mind kaheks päevaks Pärnu vanglasse kust mind vabastas hoobilt telefonikõne Rootsi saatkonnast.

Seega nüüdne Eesti valitsus kahtlustab mind - milles? Et ma olen ikka KGB agent ? Neil endil töötab 30 KGB töötajat KAPOS s.

Eesti Vabariik kui selline on mäda moodustis minu positsioonilt vaadatuna. Nad otsisid minu talus relvi kahe päeva jooksul.

Ma olen maailmas juba tuntud budistlikes ringkondades ja paljudes ülikoolides, lisaks Hiina Budismi Akadeemias, Berkeley ülikoolis, kellega olen lähimates suhetes olnud viimase 10 aasta jooksul. Mul pole ühtegi tuttavat rahvusvahelist relvakaupmeest samuti mitte mingeid sidemeid kolmandate maade vabadusvõitlejatega.

Ja ometi otsis Eesti politsei ja KAPO minu talust relvi. Minu pärimisele, miks nii tehti minuga, sain prokuratuurist vastuseks, et kõik on normaalne ja loomulik, et minuga nii käituti. Sellises vastuses oli tunda KGB stiili.

Seda andis mulle mõista Eesti Vabariik, kelle alustalad mina maha panin omal ajal. See on see Eesti Vabariik, kelle nimel ma omal ajal tegutsesin, sest isegi esmane idee luua vabariik uuesti pärines minult.

Saabudes Stockholmi, tormas sinna kuu aja pärast kohale lõõtsutav Marju Lauristin koos abikaasaga. Küsisin, et kas sind ka välja saadeti? Too asus uurima, et mida ma kavatsen edasi teha, kas mul on huvi Eestis edasi tegutseda. Sain aru, et esimene linnukene kommunistide poolt oli kohale lennanud ja oli näha, et nad tol hetkel hindasid minu tehtud projekti väga kõrgelt. Ta küsis, kas ma juba olen asunud uut valitsust moodustama. See oligi Lauristini põhjus minuga kokku saada.

Olin koos Ärvi Orulaga, ja muidugi lindistasin kogu kohtumise juhul kui on vajadust pressile tõestada selle kohtumise toimumist. Juttu jagus meil tunniks umbes. Siis kihutas Lauristin Eestisse tagasi ja tal oli neile viia ülimalt hea teada et Väärtnõu uut valitsust ei moodusta. Kuigi tundus, et ta mingil määral minu sõnades kahtles.

Stockholmi saabudes helistasin iga päeb Eve Pärnastele Eestis ja sundisin teda looma ERSP-d kui tegutsevat parteid ametlikult koos rahvaga, et koheselt minna Toompeale ja kihutada kommunistid minema. Vastuseks tuli Pärnastelt et ma ei tunne enam olukorda, et olen maha jäänud oma mõtlemisega ja minu arusaamad on nüüd juba küllalt piiratud, et aru saada sellisest protsessist nagu partei tegemine. Kukkusin selle jutu peale diivanilt maha, olin Stockholmis olnud vaid 3 päeva.

Lõpuks teatas Pärnaste, et ta ei soovi minuga ERSP teemadel suhelda ja viskas telefonitoru hargile. Samal ajal helistas mulle kuu aja jooksul mitu korda päevas tulevane president Toomas Hendrik Ilves Vabast Euroopast, uurides ja pärides kõike seoses ERSP ga.

Elasin tol ajal Eesti majas Stockholmis, magasin öösiti kontoris diivani peal, sest päeval kontoris töötati. Kui Pärnaste viskas telefonitoru hargile siis järgmine päev visati mind Eesti majast tänavale.

Läksin politseisse ja küsisin kust leida elupaika. Nood tundsid mu kohe ära, sest kõik Rootsi lehed olid ERSP-st ja minu väljasaatmisest kirjutanud. Nood uurisid kas Eesti maja ei taha mind aidata? Vastasin

neile, et sealt mind just visati välja tänavale. Politsei sõidutas mind linna servas asuvasse põgenike laagrisse, kus sain enda esimese toa Rootsis.

Nii algas minu elu väljaspool Eestit. Hiljem olen maailma risti põiki läbi sõitnud, Nepaalis käisin ülikoolis, mida NSV Liit ei võimaldanud mul teha. Hiljem olen leidnud palju sõpru erinevates ülikoolides ja õppeasutustes välja arvatud Tartu ülikool, kes suhtub minusse veel sitemalt kui MRP AEG, ja on mind alati pidanud külamüstikuks ja harimatuks budismi alal. Nii alkohoolik Mäll, Maret Kark kui alkohoolik Läänemets, kes alles aastal 2018 sai teada, et minu tehtud on ERSP ja et mind on Liidust välja saadetud. Läänemetsa puhul on see vast vabandata, sest kroonilistel alkohoolikutel on tihti omane mälukaotus

Nüüd väljaspool Eestit elades olen aru saanud kui kultuursed ja intellektuaalsed ja millise ajaloolise mäluga on eestlased.....

Tähelepanuväärne tundub ka see, et Eesti rahvas nüüd juba laulab Mart Helme, endise kommunisti taktikepi järgi, ja kokkuvõttes võib öelda, et minu austus Eesti kui vabariigi suhtes on haitunud. Välja arvatud üks kodanik, ja nimelt Endel Ratas, kes enda põhimõttega mind rabas mind kui ta keeldus vastu võtmast vabariigi valitsuse pakutud autasu koos kommunistidega. Selline põhimõttelisus on mehe puhul juba midagi väärt.

Samal aastal kui mind Eestis arreteeriti ja otsiti relvi minu talust, saabusid sügisel minu Veltsa talu õuele kaks meeskodanikku, üks oli Martin Helme ja teine tuntud parteidesse ja valitsusse trügija Henn Põlluaas, kes püüdsid mulle auku pähe rääkida, et ma ühineksin ja lööksin kaasa Helmede parteis.

Nüüd 10 aastat hiljem kirjutasin Martin Helmele 2 kirja, ja ei mingit vastust. Intelligendile on omane viisakus ka kirja teel, kuid IQ ga ei ole Eestis eriti poliitiline seltskond silma paistnud, seega nii kui Martin Helme kui Henn Põlluaas on ja jäävad matsideks.

Keeldusin, sest olla ühes pundis vana kommunisti Mart Helmega, oli mulle kui kommunismi vastasele täiesti mõistmatu, sest sain aru et juba ammu valitsevad Eesti riigis põhimõtted, eetika ja moraalita inimjätised, kes on valmis kõigeks et võimule tulla. See on nüüd uus ja vaba Eesti minu jaoks.

Jah, siin võiks rääkida ja kirjeldada paljusid kodanikke, kes söimavad minu isikut ja vihjavad sellele, et tegin partei et Liidust välja pääseda.

Minu üks minu sõber ütles, et on raske leida geniaalsemat lahendust väljasõiduks, kui see et mees lõhub Liidu alustalad ja lahkub, kuid kadetsejate kari kes ei oma väarikust, ei suuda hinnata teo suurust, sest see nõuab juba intellekti ja haridust millest paistab puudus olevat Eestis.

Elage selles vabariigis, mina läksin edasi ja kõik minu projektid on suured kuna nad ulatuvad laias maailmas kaugele. Teile dissidentidele jääb osaks virelemine selles

Budist impeeriumi vastu

Marju Broderi ettekanne UC Berkeley konverentsil Singapuris, oktoobris 2019. <http://compling.hss.ntu.edu.sg/events/2019-pnc/program2019.html#detailed>

Sissejuhatus

Jaanuaris 1988 rabis maailma üldsust teade Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei, esimese poliitilise opositsiooni partei loomisest Nõukogude Liidu ajaloos, mille eesmärgiks taastada vaba ja iseseisev Eesti. Partei pealkiri ei jätnud vahimatki kahtlust selle eesmärkides, mis olid sõnastatud Ettepaneku alguses:

“Teeme ettepaneku luua Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei, mille põhieesmärk oleks Eesti rahvusriigi iseseisvuse ja sõltumatuse taastamine. Iga rahvas saab oma huvid eest kõige paremini seista ja neid kaitsta ainult iseseisvuse tingimustes. Kuni Eesti rahvusriigi iseseisvust pole taas saavutatud, kaitseks Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei eesti rahva huve praeguses riiklikus situatsioonis, oleks rahvuslikuks opositsioonirühmituseks EKP-le.”

ERSP Ettepaneku ja programmi autoriks oli Eesti Budistliku Vennaskonna juht Vello Väärtnõu. Ettepanekule olid alla kirjutanud 14 inimest - Vello Väärtnõu, Eke-Pärt Nõmm, Ärvi Orula, Eve Pärnaste, Heiki Ahonen, Erik Udam, Urmas Inno, Karin Inno, Endel Ratas, Mati Kiirend, Kalju Mätik, Rein Arjukese, Mati Vilu, Arvo Pesti (21. jaanuar 1988)

ERSP loomise ettepanekust andis Väärtnõu teada 30. jaanuaril 1988 pressikonverentsil välisajakirjanikele Moskvast ning esimest korda seisis Moskva vastamisi avaliku poliitilise opositsiooniga.

Ajaloolist uudist esimese opositsioonipartei loomisest Nõukogude Liidus kajastati üle maailma, sealhulgas ajalehes The New York Times, kus 10. veebruaril 1988 kirjutas Philip Taubman 14 kodaniku ettepanekust luua esimene poliitiline opositsioonipartei kommunistide vastu, mainides, et see on suurendanud eestlaste rahvastunnet ja alarmeerinud valitsevaid võime.

Sellest epohhiloovast sündmusest on möödunud üle 32 aasta, kui tulevikku vaatav ja omast ajast ees olev Vello Väärtnõu koos Vennaskonna budistidega avas Eestis ukse vabadusele ja iseseisvusele. 32 aastat on piisav distantis tolle-aegsetele sündmustele õige ja objektiivse hinnangu andmiseks.

Siiani ei ole ERSP Ettepanekust, Moskva pressikonverentsist ning Väärtnõust kui ERSP autorist ja partei programmi koostajast mainitud ühtegi sõna Eesti uue aja ajalooõpikutes. Ka Väärtnõu ise ei ole siiani sõna võtnud sel teemal Eestis, kuid lääne pressis on ilmunud hulk intervjuusid ja artikleid seoses Väärtnõu budismialaste tegevuste ning ERSP algatusega.

Eve Pärnaste koostatud 700 lk raamatus „ERSP Aeg“ on sadu intervjuusid, välja arvatud intervjuu ERSP autori Vello Väärtnõuga. Pärnaste pole siiani tahtnud vastata küsimusele, miks ta ei pidanud intervjuud Väärtnõuga vajalikuks teha. Eve Pärnaste oli ju esimene, kellele Väärtnõu oma ERSP loomise ideest rääkis, sest Eve oli tol ajal Eestimaa Budistliku Vennaskonna sekretär.

Seega eesti ajaloolased ja Pärnaste koos dissidentidega vaatavad mööda asjaolust, et suurte sündmuste ja pöörete puhul on alati kõige tähtsam kande ja juhtiv idee. Küll aga mõistsid Vello Väärtnõu algatuse

tähtsust kommunistid, kes ta kiiresti Nõukogude Liidust välja saatsid, ja seda Gorbatshovi isiklikul algatusel. Ilmselgelt peeti Väärtnõu ideid ohtlikuks valitsevale kommunistlikule võimule.

Aeg on uurida, kes on Vello Väärtnõu ja miks just tema tuli välja ettepanekuga luua ERSP? Kas Vello Väärtnõu tegevus sel alal oli hästi läbimõeldud või juhuslik nagu küsis Ameerikas üles kasvanud Vaba Euroopa eestlasest ajakirjanik Jüri Estam.

Miks eesti dissidendid, muinsuskaitselased ega ükski teine inimene terves Liidus ei tulnud mõttele nõuda iseseisvust, ja veel sellisel elegantsel viisil? Mis on saanud ERSPst, mida arvavad asjaosalised ning kuidas mõjutas ERSP loomise ettepanek Eestit ning Nõukogude Liitu? Kuidas on eesti riik tunnustanud ERSP idee autorit Vello Väärtnõud ja neid 14 inimest, kes julgesid alla kirjutada sügaval sotsialismi ajal ERSP ettepanekule ?

Selle artikli jaoks arvamusi kogudes tekkis konkreetne arvamus, et kommunistidel on plaan Väärtnõu tegevus ja osa Eesti iseseisvuse saavutamisel lihtsalt maha vaikida ning ajaloost kustutada. Tundub, et see on olnud küllaltki edukas, ja sellele on hoogsalt kaasa aidanud eesti dissidendid ning ajaloolased. Uus põlvkond on peale kasvanud ning võib täheldada täielikku teadmatust tolle ajastu majanduse, kommunistide tegevuse ja repressiivse poliitika kohta.

Küsites arvamusi ERSP ettepaneku tegemise kohta, on eesti ajaloolastel (rääkimata välisteaduritest) vastused sarnased – ei teata ERSP idee autorit ega Väärtnõu otsustavat rolli ERSP rajamisel, samuti puudub teave Moskvast toimunud pressikonverentsi kohta.

Artiklid on kirjutatud üldises kõneviisis, ja näib et autorite arvates tulid müstilisel kombel kõik 14 inimest korraga välja sama ideega ja tegid Ettepaneku ERSP loomiseks. Selline ERSP algatamise idee mahasalgamine viitab samas ka selle idee tähtsusele, ning vahel ka kadedusele, sest tol ajal kui võimudele tehti ERSP ettepanek, ei julgenud eesti dissidendid iseseisva Eesti nõudmisest isegi mõelda. Dissidendid olid hõivatud palvekirjade kirjutamisega tsaarile, küll nõuti ausamba püstitamist kommunismi ohvritele, küll nõuti ajalooliste dokumentide avaldamist.

Kui Väärtnõu rääkis ERSP ettepanekust Viktor Niitsoole (ERSP liige aprillist 88) ja palus et ta annaks allkirja ERSP loomise ettepanekule, pidas too seda puhtalt provokatsiooniks ja kahtlaseks ettevõtmiseks, väites et selle projektiga mõrvatakse kogu Eesti rahvas kommunistide poolt. Mõned MRP AEG liikmed kirjutasid kohe ERSP Ettepanekule alla.

Niitsoo ise astus vilkalt mõne kuu pärast ERSPsse kui oli selge, et Väärtnõud ja Eesti rahvast ära ei tapetud. Samuti keeldus kategooriliselt Ettepanekule alla kirjutamast Lagle Parek(ERSP liige aprillist 1988), öeldes Väärtnõule, et too tapab sellega eesti rahvas ära. Tegelikult sai ettepanek Parekule ja Niitsoole tehtud Aegviidus, kus MRP AEG pidas oma kogunemist. Nood kaks dissidenti seisis kõrvuti kui Väärtnõu neile pakkus anda enda nimed ERSP loomiseks. Väärtnõuga oli ka inimene, kes samuti kuulis seda mõrvasüüdistust Eesti rahva suhtes seoses ERSP-ga.

See näitab kujukalt, et poliitvangiks olemine ei anna taipu ja arusaamist poliitikast ning ühiskondlikest protsessidest, ja see väljendus ka nende hilisemates tegevustes.

Küll aga mõistsid Väärtnõu ettepaneku tähtsust ning ajaloolisust välispress ja poliitikud läänes. Vaba Euroopa pidas mitmetunniseid saateid selle sündmuse kajastamisel maailmale. Tolleaegne Vaba Euroopa korrespondent Toomas Hendrik Ilves helistas kuu aja jooksul iga päev mitmeid kordi selleks

ajaks juba Rootsi välja saadetud Väärtnõule, õnnitledes teda ka vene karu selgroo murdmise puhul.

Jüri Estam:

„Raadio Vaba Euroopa / Vabadusraadio jaoks oli see muidugi pommudis.

Oma mitmekümne toimetusega, kes töötasid erinevates keeltes. See oli midagi vapustavat. Gorbatšov oli juba paar aastat võimul olnud, aga tema reformid ja perestroika/ uutmine olid alguses suhteliselt visad vedu võtma. Kui vaadata nõuametrevolutsiooni stardiperioodi NSV Liidus, siis 1987 oli a esimene (kui mu mälu ei peta) mil dramaatilisemad sündmused aeglaselt esinema hakkasid.

Väärtnõu initsiatiiv oli esimene pääsuke või esimesi igatahes. Ega ERSP tegelik areng ka kohe hoogu ei kogunud, või nii see tundus, ja me ei teadnud alguses päris mida sellest arvata. Väärtnõu nimi oli Läänes täiesti võõras, väikesest budast Eke-Pärt Nõmmest rääkimata. Heiki Ahonen, Erik Udam, Endel Ratas, Mati Kiirend, Kalju Mätik, Rein Arjukes ja Arvo Pesti - neid nimesid me (Lääne eestlased-asjatundjad) juba tundsime - võibolla ka Eve Pärnaste oma, aga Väärtnõu ja Nõmm - me ei teadnud mida neist kahest arvata. Ja budistid veel pealekauba (eksootiline siis).“

1988. a alguses uskusid kõik et kommunistlik võim on ilmsetele möödalaskmistele vaatamata kindlalt pukis ning jääb sinna ka edaspidi. Uuendusi oodati Moskva valgustatud punatsaarilt või kohaliku kommunistliku partei lavdiku arukamalt osalt, sest ise ei osatud midagi ette votta. Seda näitas ka MRP AEG ning dissidentide tegevus, kelle samme ei saa lugeda tol ajal poliitiliselt edasiviivateks.

Vello Andres Pettai kirjutab oma töös “Tuleviku Raamistik”i:

Eesti teisisimõtlejad kaldusid rohkem oma jõupingutusi keskenduma Balti riikide Nõukogude Liitu integreerumisega seotud ajaloolise ebaõigluse uurimisele.

Kuid vastupidiselt arvukatele dokumentidele ja üleskutsetele, mille teisisimõtlejad olid seni sõnastanud, oli Eesti Rahvusliku Soltumatuse Partei manifest suuresti tõelise partei platvormi stiilis. Ehkki tekst oli vaid kolm lehekülge pikk, sisaldas see üksteist erinevat peatükki kokku 31 punktiga või konkreetsete nõudmistega. Programmi peamiseks poliitiliseks eesmärgiks oli Eesti rahvusriigi iseseisvuse ja suveräänsuse taastamine.”

Nõukogude Eesti 80ndatel.

1944–1990 oli Nõukogude Liidus ainus lubatud partei “au, terve mõistus ja südametunnistus” ehk teisisõnu Kommunistlik Partei ja Eestis valitses selle kohalik haru, Eesti Kommunistlik Partei. Selle partei võim tugines miilitsa ja KGB aparaatidele, täielikult allutatud meediale ja plaanikomiteele ning muidugi Nõukogude okupatsiooniarmeele. Parteid ja kogu elu Eestis juhtis 135-liikmeline keskkomitee.

Eesti teisisimõtlejad tegelesid tol ajal peamiselt erinevate petitsioonide ja kirjade kirjutamisega välismaale, kuid need toimingud ei mõjutanud kohalikku poliitikat.

1986. aasta XIX kongressi ajaks oli Kommunistlikul parteil Eestis liikmeid 109 599, ideoloogilist järelkasvu esindasid 167 361 komnoort, lisaks pioneeride ja oktoobrilaste organisatsioonid. Ja mõistagi lugematu hulk parteituid kaasajooksikuid.

Kes on ERSP idee autor Vello Väärtnõu

Isiku kirjeldamisel ja hindamisel lähtutakse tema tegudest ehk nagu ütleb kokkuvõtvalt John Galsworthy: Mees on oma tegude summa - sellest mida ta on teinud ja sellest mida ta võib teha. **Ei midagi muud.** Seetõttu siis loetelu tegudest, mis kõigile nähtavad - kuuldavad:

Eesti esimene Budistlik Vennaskond, kümned tõlgitud ja paljundatud raamatud budismi kohta, budistlik arhitektuur ja kunst - 5 stuupat, tempel, palveveski, thankad;
Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei Ettepanek ning esmane programm, pressikonverents Moskvast;
Esimene eestikeelse Budismi Entsüklopeedia, kaks rahvusvahelist akadeemilist konverentsi;
rahvusvaheliselt tunnustatud kunstilooming, Hiina Budismi Entsüklopeedia, Swedish Buddhist Studies.
Ainus eestlane, kes esineb Berkeley ülikoolis idateaduste alal. Valdab 8 keelt.

Vello Väärtnõu tegevused kirjeldavad teda kui isikut, kellel on paljudes valdkondades laialdased teadmised – ajalugu, filosoofia, poliitika, kunst, idamaad jne. Tema tegevust iseloomustatakse tavaliselt selliste väljenditega nagu “esimene”, “asutaja”, “juht” jne. Kuid rääkides Eestis sündinud ja nüüdseks Rootsi kodanikust Vello Väärtnõust, tuleb mees pidada, et kogu tema tegevuse on alati lähtunud budistlikest printsiipidest. Ja et ta pole kunagi lasknud ühiskonnal ega valitseval režiimil oma teed ja tegevusi dikteerida.

Vello Väärtnõu sündis 1951. aastal Saaremaal. Nooruses tegeles ta väga aktiivselt spordiga, õppis varakult malet mängima, mida meeldib talle teha kuni tänapäevani.

17-aastaselt üritas ta põgeneda Nõukogude Liidust Indiasse uurima budismi, mille vastu oli tal tekkinud huvi juba 11 aastaselt kui leidis vanavanemate majast raamatukese budismi kohta, mis viis ta hiljem edasi raamatukokku budismi- teemat uurima.

Budismi õpingud aga lükkusid 17 aastasena edasi, kuna Vello tabati piiriületuse katsel Karjalas ja mõisteti kolmeks aastaks vangi Komisse poliitilise paragrafi nr. 89 alusel. See katse lõppes eluaegse KGB huviga tema isiku ja tegevuste vastu.

Tagasi Eestisse tulles tegeles Väärtnõu graafikaga ja maalimisega, oli kunstnike liidu noortekoondise liige ning Sirje Helme kirjutas juba tol ajal temast ajakirjas “Noorus” kui suure tulevikuga kunstnikust.

1980-81 pidas ta loenguid astroloogiast ja rääkis ka budismist Jüri Arraku ateljees. Seal osales ka Tatjana Elmanovitsh, kes hiljem tegeles astroloogiaga edukalt USAs ning rääkis tähtsalt Väärtnõust kui oma õpetajast ajalehtedes. Elmanovitsh tutvustas Vello Väärtnõud ka Tarkovskiga, kui too filmis oma Stalkerit Maardu elektrijaamas. Loengutele saabus paar korda ka Heiki Ahonen, nii et sealt alates teadis Väärtnõu ka Ahoneni.

Sellesse perioodi (80ndad) kuulub ka suhtlemine St. Peterburi (Leningradi) orientalistide ja intellektuaalsete ringkondadega, pikaajane sõprus geniaalse kunstniku Gleb Bogomoloviga, lisaks loengud budismist, astroloogiast ja filosoofiast, mida Väärtnõu pidas asjast huvitatutele Peterburis.

1982. aastal arreteeriti Vello Väärtnõu riigipiiri ületamise katse eest. Kuna Väärtnõu mainis juba aastaid varem, et temast saab esimene Eestisse rajatava kloostris eestseisja, oli arstlikul komisjonil kerge võtta vastu ühine otsus – Väärtnõu oma budistliku maailmavaate propageerimises on hull budist. Diagnoosiks sai skisofreenia Jüri Saarma poolt, kes teatas talle komisjonis et – saa aru minust.... See diagnoos Väärtnõult võeti maha ametlikult KGB käsul ja tunnistati terveks siis, kui ta 1988. aastal NSV Liidust välja saadeti Gorbachovi isikliku allkirjaga.

Seepeale peale heideti Väärtnõu Kunstnike Liidust välja tuues põhjuseks nõukogude kunstnikule

ebasobiva käitumise, viidates tasumata trahvile kiiruse ületamise eest. Ainsana hääletas otsuse vastu Heinz Valk, kes hiljem Väärtnõu ees vabandas. Jüri Arrak aga sai seejärel maalisektsiooni esimeheks ning loobus oma pikaaegsest tutvusest Väärtnõuga kuna too tunnistati skisofreenikuks.

Juba siis olid kõik Väärtnõu lugemised ja tegevused otseselt seotud budismi ja budistliku filosoofiaga. Paralleelselt huviga budismi ja taoistliku filosoofia vastu tõusis huvi Hiina kunsti vastu. Neil aegadel võis tema õppesuunas märgata kasvavat huvi Senge Dongma kultuse ning luuletaja ja taoisti 6. Dalai-laama vastu.

Väärtnõu õppis aastaid Ivolga kloostri vanema põlvkonna laamade juures. Tema lemmikfilosoofideks olid Nagarjuna, Vasubandhu, Asanga, Dharmakirti ja muidugi "kuldne" Yogacara, nagu Vaartnou seda filosoofia koolkonda nimetab, ja mille põhjal arendas ta hiljem välja oma kunstiteooria „Kunst kui Yogacara.“

Sotsialismi ajal oli seadusega keelatud kultusobjektide ehitamine ning samuti budistlike tekstide tõlkimine ja kopeerimine oli väga riskantne ettevõtmine. Sama kehtis ka budismi praktiseerimise kohta. Vaatamata asjaoludele, rajas Väärtnõu 1982. aastal Tallinnas esimese Eesti Budistliku Vennaskonna ja sellega praktiliselt pani aluse budismi traditsioonile Eestis.

Tema juhendamisel ehitati aastatel 1983–1985 Lääne-Eestisse neli stuupat, mis olid esimesed budistliku arhitektuuri näited Põhja Euroopas. Esimene stuupa püstitati Väärtnõu juhendamisel Jüri Arraku suvekodusse Pangarehele. Ehituses osalesid kunstnik Jüri Arrak, Urve Arrak, Jaan Arrak, samuti literaat Jaanus Tamm ja Vigala Sass, kes oli rahva hulgas tuntud kui ravitseja ja maausuline.

Väärtnõu juhendamisel tõlkis ja avaldas Taola budistlikku kirjandust, valmistas esimesed eesti thangkad (pühapildid) ja buda-kujud ning viis läbi esimesed budistlikud rituaalid. Taolas tegutsesid Arno Arrak, Jüri Saard ja Tõnis Promet - igaühel neist oli Taolas oma elamine ja valdkond budismis millele ta spetsialiseerus. Erinevatel perioodidel elasid Taolas ka Boris Saabas ja Peeter Kaasik. Tõlkimisega tegelesid teiste hulgas ka Tiina Hallik, Anu Rootalu, Enn Jaanson, Eve Pärnaste.

Taola oli kogu oma tegutsemise vältel populaarne kooskäimise koht budalaste ja paljude kultuuri-inimeste hulgas, sh Venemaalt ning välismaalt. Läänest kirjanduse saamiseks kaasati tuttavaid välismaalt, kes tellimise peale kohvritäite kaupa budistlikku kirjandust kohale tassisid.

Soome kirjanik Harri Sirola kirjutas Vello Väärtnõust artikleid Soome ajalehtedes ning toetudes Väärtnõu lugudele, avaldas ta hiljem 1991. aastal romaani "Kaksi kaupunkia." Oma romaanis mainib Sirola sedagi, et Tallinna vanglas (Patareis) pani Väärtnõu kongikaaslased konspekte kirjutama, lugedes ise neile algtõdesid kolmest maailmareligioonist - budismist, kristlusest ja islamist. Väärtnõu sõnul kongikaaslased konspekteerisid usinalt, kuigi vaevalt, et nad 100 % materjalist aru said, aga üldiselt kord oli majas.

Budistlikku teadmist jagas Taolas Vello Väärtnõu, keelelist baasi aitas arendada-kujundada kuulus keelemees Pent Nurmekund, Tartu Ülikooli orientalistikakabineti rajaja. Erinevalt teistest tolle aja Tartu orientalistidest ilmutas Nurmekund tolerantust budalaste suhtes, ta õpetas taolastele 2 aastat järjest iga nädal vana-mongoli keelt ning keeldus kategooriliselt võtmast selle eest raha. Kui taolased kinikisid talle tänuks sooja jope, rändas see hoopis vahetusse raamatute eest.

Lisaks Taolas toimuvatele keelekursustele käidi veel õppimas Tallinna keeltekoolis ning iseseisev õppimine ja tegevus olid kohustuslikud. Taola seltskond koos Eve Pärnastega külastasid Väärtnõud ka Ivolga kloostri 1986 aastal.

Kloostri rajamiseks osteti ka talu Läänemaale ja projekti tulevasele kloostriale tegi arhitekt Leonhard Lapin, mis on esimesene selletaoline projekt Eestis. Taolaste poolt käsitsi paljundatud ja köidetud raamatud (samizdat) olid enamusele budismist huvitatud eestlastele ainsateks kättesaadavateks allikateks budismi kohta. Väärtnõu on ka esimese eestikeelse tiibeti keele õpiku koostaja.

Budistliku Vennaskonna liikmed olid kommunistide juhitud Eestis lindpriid, kuna ametlikult Taolat keegi ei tunnistanud. Teisest küljest vihjas aga KGB autode pidev viibimine Taolale kuuluva maja ees ja läbiotsimised Väärtnõu kodus sellele, et ametlik süsteem jälgis innukalt kõiki Taola samme ja sõnu. Taola tegutses aktiivselt 1988. aastani mil Väärtnõu ERSP loomise eest Liidust välja saadeti.

ERSP loomisel aitasid Väärtnõu põhiliselt just budistliku vennaskonna liikmed- nemad olid ainukesed, kes printisid, kopeerisid ja levitasid lendlehti ning tegid muid revolutsioonilisi tegevusi. Kuna kristlik kirik elas kokku KGBga, seepärast olid Väärtnõu sõnul budistid kõige puhtamad poisid ERSPd tegema. Esimestena nõukogude ajal, lõhkusid Eesti budalased kommunistliku riigi alustugesid avalikult ja efektiivselt. Tol ajal Taolas tegutsenud Arno Arrak, Jüri Saard, Tõnis Promet, samuti Tiina Hallik ja Anu Rootalu olid need, kes andsid enda panuse Eesti Budismi rajamisel ning aitasid luua ERSPd sel ajal kui dissidendid kategooriliselt keeldusid aitamast.

Siia saab võrdluseks tuua Eesti Luteri kiriku ja muud kristlased, kelle koostöö KGB-ga vapustas hiljem paljusid eestlasi kui saadi kätte KGB arhiivid. Aastaid hiljem ütles Arvo Pesti, et tema KGB arhiivis töötamise suurim vapustus oli saada teada, kui totaalne oli kiriku alistumine KGBle:

„1950. aastate lõpul moodustati oikumeeniline Kirikute Nõukogu. Arhiivis on säilinud KGBs koostatud tabel vaimulikest peapiiskop Jaan Kiivitiga (EELK peapiiskop aastatel 1949-67) eesotsas: nimi, värbamise kuupäev, agendi nimi ning lühikesed erimärkused. Nimekirjas on sadakond nime, lahtrid kõigi kohta täidetud. Üksnes värskest ametisse seatud Tartu õpetaja nime taha on värbamisaja asemele kirjutatud, et «töö käib.»ⁱⁱ

Aeg luua oma partei

1987. aasta augustis toimus Hirvepargi koosolek, kus nõuti MRP pakti avalikustamist ja küsiti luba küüditatutele ausamba püstitamiseks.

1987. aasta 7. novembril tuli Vello Väärtnõu avalikult välja Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei loomise ideega kogunemisel Pärnus, öeldes et on vaja luua oma partei ja võtta kommunistidelt võim, sest et mõttetu on suitsuvorsti ja leiba Punapartei käest küsida, seda tuleb ise teha endale. Tema juttu Pärnus peeti provokatiivseks.

Vello Väärtnõu:

"Kui Hirvepark peeti ja MRP AEG ütles, et MRP-pakt on vaja avalikustada, mõtlesin, miks nad tahavad sundida valitsust avaldama salajast pakti kuna see pole ju poliitiline samm? See oli pelglike inimeste katse paluda ametivõimudel tunnistada selle pakti olemasolu. Nende sammust tuli välja et MRP respekteeris kommunistlikku valitsust. Selline lähenemine ei muuda midagi, tuleb teha konkreetne poliitiline samm mitte jututuba. Leidsin, et MRP AEG grupp ei ole võimeline ajustrusti puudumisel iteostama ja nõudma kommunistide käest iseseisvust Eestile

Mul oli selge, et ideeks, mis kogu seda punaste poolt maha tambitud Eestit päästaks antud poliitilises situatsioonis, on moodustada ametlikult ja avalikult opositsioonipartei kommunistide vastu. Selleks ei pea minema kompartei jutule paluma nende luba, vaid kui kuulutan ideest rahvusvahelisele üldsusele, siis ei saa nad mulle midagi teha. Seepärast otsustasin teha pressikonverentsi välisajakirjanikele.“

Et perestroika oli käimas ning lääne ühiskonna arvamus oli väga oluline, siis sellega Väärtnõu arvestaski. Kui ta oleks teinud partei lihtsalt kuskil nurga taga, oleks ta lihtsalt kinni pandud või maha löödud, aga kuna nõukogude ladvik kartis lääne pressit ja lääne ühiskondlikku arvamust, siis oli see väga arukas valik. Vello Väärtnõu samm (ERSP) oli poliitiline ning tuli Moskva nagu välg selgest taevast, Moskva polnud valmis selleks.

1987. aasta detsembri lõpus kirjutas Väärtnõu programmi, milline peaks välja nägema Eesti riik vabakaubanduse põhimõttel: kommuniste poliitikasse mitte lasta, tippkommuniste karistada koostöö eest okupatsioonivõimudega. Tema ideeks oli kasutada hiljem Venemaad ära ja olla vahendajaks läänele, kuid eestlased ei osanud seda mõista ei tol ajal ega ka praegu. Lähtuvalt praegusest poliitilisest situatsioonist oleks Eestil olnud kasulik olla Venemaa sõber ning kõik need Venemaa oligarhid oleksid ajanud asju Eesti vahendusel. Väärtnõu tegevus sundis Venemaa suluseisu poliitilises mõttes, sest kogu lääne ühiskond oli juba vorminud seisukoha Venemaa suhtes ning Eestil oleks olnud väga hea võimalus asuda riiklikul ja valitsuse tasemel vahendama kaubandust ja asjaajamist Venemaa ja Lääne vahel. Sellega oleks Eesti teeninud endale hulga kapitali, et arendada omariiklust. Eestil oleks olnud soodne võimalus selleks.

Vello Väärtnõu:

„Rääkisin sellest mõttest juba tol ajal Nõrgukele (Eve Pärnaste) kuid too kisendas vastu, et seda mitte mingil juhul.

Meil, Eestil, on naabriks paks ja rikas ja rasvane pörsas -Venemaa, miks mitte lõigata tükk välja? Rikast naabrit tuleb ikka ära kasutada. Mina oleks sõlminud kütuse tarne lepingud 30 aastaks ette Eestile soodsatel tingimustel Venemaaga ja Muuga sadam oleks õitsenud. Aga mitte Ameerikaga, sest Ameerika ei anna meile mitte midagi, ainult püsse ja rakette ning me maksame selle eest. Venemaa käest oleks saanud tasuta, see oleks Eestile majanduslikult tuhat korda kasulik. Sest vabaduse eest süüa ei osta, aga raha eest küll. Kuna Venemaal valitses majanduslik kaos, siis Eesti poolt riiklikul tasemel organiseeritud vahenduskaubandus oleks olnud Eestile kasulik.

Mina mõtlesin majanduse peale siis kui kõik kisasid vabadusest. Kõigepealt tegin programmi. Esitasin küsimused mida Eesti riik peab tegema ning selle põhjal kirjutasin programmi. Mina ei ole diktatuuri sõber nagu seda oli Päts. Oleks olnud Venemaaga sõber kauba tarnimisel läände ja see oleks täitnud Eesti riigikassa rahaga. Arvesse tuleks võtta ka seda et Venemaal on raketid, emalaevad, võimsad hävitajad, pommilennukid – meil mitte.“

Kõige tähtsam on idee

Siinkohal tuleb parandada levinud viga, nimelt MRP AEG ning ERSP olid täiesti eraldi asjad. Väärtnõu pole kunagi kuulunud dissidentide hulka nagu väidavad mitmed artiklid ning ka Mart Laari oma kirjutistes. Küsides Mart Laarilt, kust selline arvamus pärineb, arvast ta et ilmselt kuulis kellegi käest, aga ei mäleta kellelt täpselt. See on vaid üks näide, kuidas Eestis ajalugu ning ajaloo raamatuid kirjutatakse. Keegi dissidentidest ei julgenud Moskvasse ERSP pressikonverentsile sõita kui Väärtnõu seda neile

pakkus, eks see näitab hästi kui julged dissidendid olid. Kõige tähtsam on idee, selle ümber ehitatakse konstruktsioon ja siis on vaja inimesi kes selle idee ellu viivad.

Vello Väärtnõu:

„Mul oli ERSP programm juba olemas, kui läksin õhtul Nõrgukese (Eve Pärnaste) juurde kuna Nõrguke oli tol ajal Eesti Budistlik Vennaskonna sekretär veel ja ütlesin talle, et nüüd hakkame parteid tegema.

Samal õhtul sõitsime Erik Udami juurde ja rääkisin Udamile, et on vaja partei teha, selleks et Eesti iseseisvaks saaks, mille peale Erik pani suitsu ette - asi mida ta polnud juba 20 aastat teinud. Seletasin Erikule, et on vaja kuulutada välja iseseisvus ja Eesti vabariik, sest Nõukogude Liit on majanduslikult põhjas kuna ostab juba 4 aastat kulla eest vilja. Et see fakt panigi Andropovi haiglasse ja et see on meile kõige parem aeg tegutsemiseks. Erik kirjutas otsekohe ettepanekule alla ...”

14 inimest tahtsid Eesti Vabariiki

Seejärel sõitis Väärtnõu kaks nädalat ringi mööda Eestit otsides inimesi, kes soovivad Eestile vabadust, iseseisvust ja uut helget tulevikku, inimesi, kes oleksid nõus kirjutama alla ERSP Ettepanekule. Ta leidis ainult 14 inimest 1,5 miljonist, kes tahtsid Eesti Vabariiki.

Enamus inimestest keeldus ettepaneku tekstile alla kirjutamast, sh ka kommunistid, kes ka võitlesid Eesti Vabariigi eest nagu nad nüüdsel ajal kuulutavad. Kokku sai Väärtnõu 14 inimest kes tahtsid Eesti Vabariiki. Eestis on 1,5 miljonit elanikku ja rohkem polnud inimesi, kes oleks tahtnud iseseisvat vabariiki.

Eve Pärnaste sattus ERSP tegevuste juurde lihtsalt seetõttu, et ta oli tol aja budist ja Taola sekretär, siis pidi ta ajama lisaks ka partei asju. Tol ajal kui Väärtnõu oli Eestis, tegi Pärnaste seda mida Väärtnõu tahtis ja talle ütles. Kui Väärtnõu välja saadeti, siis hakkas Pärnaste tegutsema dissidentide arusaamade kohaselt. Kuna dissidendid olid mitte- taiplikud poliitikas, siis suutsid nad partei valmis teha alles pool aastat hiljem peale Moskvast käiku.

Erinevalt Väärtnõust, kes tegi kõik oma poliitilised tegevused enda isiklike rahadega, tegid dissidendid oma tegevusi Rootsist EVVA-lt saadud raha eest. See on suur erinevus.

Tiit Madissoni väitel vedasid vabamüürlased raha dissidentidele juba nõukogude ajal.

Vello Väärtnõu:

„Kui saabusin peale väljasaatmist Stockholmi, toimus seal EVVA koosolek mida juhtis Jaak Jüriado, ja kus kuulsin et EVVA aasta eelarve oli mitmed sajad tuhanded kroonid aastas. Neist 300 000 maksis kohvi, mis saadeti dissidentidele Eestis. Ütlesin EVVA koosolekul Stockholmis, et 300 000 krooni eest ostetud kohvi alla oleks võinud matta kogu Eesti KGB. See tähendab aastas keskmiselt 1000 krooni päevas kohvi peale kulutada? Ma jõin Eve Pärnaste juures 3 aasta jooksul 2 korda soome kohvi. See näitab kui suured summad raha kaotas Jüriado ära. Nagu ütles mulle väliseestlane Aleks Miilits (me olime head sõbrad Aleks Miilitsaga, ta oli BBC korrespondent

Stockholmis), avastas KGB, et Parekule oli saadetud saapad ja riideasjad Läänest selle eest, et nad andsid infot Eestis toimuva kohta.

Mis iseenesest muidugi oli tänuväärne töö ja ainuke, mis aitas rahva mõtet eemale viia punasest lipust. Kui olla aus, siis võib öelda et dissidendid said alamakstud oma töö eest, vähe sellest – nad istusid kinni. Nii et rikkad väliseestlased võiks ka nende vanadekodu kinni maksta.“

Tol ajal keegi ei teinud pressikonverentsi lihtsalt niisama

Kõik olid rangelt reguleeritud ja valvatud ning lääne ajakirjanduse kontorid asusid ainult Nõukogude Liidu pealinnas. Irooniline oli see, et peale mõne enda poolt välja antava kogumiku ei oleks Väärtnõul ERSP ja iseseisvuse väljakuulutamiseks olnudki muud kohta kui Moskva.

Eestis ilmunud artiklites on segamini aetud tegevustik pressikonverentsi organiseerimisel ja selle läbiviimisel. Ilma pikemalt peatumata neil kirjeldustel, mille kirjutajad näivad teadvat isegi osaliste riietust, iseloomu ning käitumist Moskvast, on aeg uurida kuidas pressikonverents ja selle organiseerimine tegelikult toimus.

Vello Väärtnõu:

„Hakkasin organiseerima pressikonverentsi Moskvast. Läksime Ärvi Orulaga Leningradi kohtama ühte inimest, kes aitas organiseerida pressikonverentsi Moskvast, seda tänu tolleaegsele Ameerika Ühendriikide Moskva saatkonna pressiesindaja abistamisele. Sõitsin Lenskasse kohtuma tolle kodanikuga, ja KGB oli meil kannul. Selleks et neist lahti saada kihutasime autoga mööda Lenskat ringi ja siis hüppasin Pulkovo hotelli lähedal sõidu pealt ühes kurvis autost välja ja veeretasin end tee kõrval olevasse lumehange. Selleks et KGB ei saaks jälile kuhu lähen.

Ärvile, kes sõidutas mind Leningradis, kihutasid koheselt järele 2 KGB masinat, kes ei pannud tähele, et autos oli nüüd vaid üks inimene. Kuid Eve Pärnaste kirjutas hiljem, et kodanik, kes käis kokku leppimas pressikonverentsi asju ja kes autost välja hüppas oli Eke-Pärt Nõmm. Nõmm ei teadnud mingeid detaile sellest kuna ma ei usaldanud teda.

Käisin rääkisin oma asjad ära ning pressikonverentsi kuupäev, kellaaeg ning koht said kokku lepitud. Siis tulin tagasi Pulkovo hotelli juurde kus Ärvi auto seisi kahe KGB masina vahel ning Ärvi vaidles nendega kas autos oli teine mees või mitte. Ärvi väitis neile, et sõber läks juba enne maha nagu nad ise nägid, ning imestas et kuidas nood seda tähele ei pannud. Ütlesin et mõttetu on KGB ga rääkida ning läksime minema. KGB taipas et olin oma käigud ära teinud.“

1988 aasta jaanuar

5. jaanuaril 1988 kiitis heaks EKP KK büroo natsionalistlike väljaastumiste vastuabinõude konkreetse plaani ⁱⁱⁱ :

“...paljastada ja kritiseerida Eesti kodanluse ja tema liitlaste kiskjalikku olemust, valge terrori

initsiaatoreid ja läbiviijaid, kodanliku Eesti iseseisvuse loosungi olemust: "Kellele iseseisvus, kellele ike," Eesti kodanluse 20 aasta juhtimise tegelikke tulemusi, kodanliku Eesti reaktsioonilisi tegelasi, müüti kodanliku Eesti õitsengust, Eesti kodanluse koostööd fašistidega, metsavendade tegevust ja Nõukogude Eesti ajaloo võltsijaid".

14. jaanuaril viibisid Võrus ERSP loomise asjus Vello Väärtnõu ja Ärvi Orula. Nad kohtusid M. Vilu ja A. Saarega ning said neilt ideele põhimõttelise toetuse.^{iv}

17. jaanuaril viis Väärtnõu lendlehed Võrru

27. jaanuaril informeeris EKP KK salajase kirjaga 09-031 NLKP Keskkomiteed rakendatavaist vastuabinõudes natsionalismi ilmingutele^v

30. jaanuaril korraldas Väärtnõu Moskvast akrediteeritud välisajalehtedele pressikonverentsi ja teatas avalikult opositsioonipartei asutamisest eesmärgiga taastada vaba ja iseseisev Eesti.

30. jaanuaril loeti Ettepanek ERSP loomiseks Vabas Euroopas toimetaja TH Ilvese poolt.

Sõit pressikonverentsile Moskvasse

28. jaanuaril kella 5 paiku õhtul hakkas Väärtnõu koos Nõmme ja Orulaga Tallinnast sõitma koos paberitega, et olla järgmisel päeval Moskvast, sest pressikonverents pidi olema ülejärgmisel päeval.

Sõit läks mööda Leningradi maanteed, ja Ärvi Orula istus roolis. Jõudes Maardus miilitsa putka juurde, olid neile tee peale ette aetud 3 musta KGB Volgat – järelikult nad teadsid et minnakse kuhugi. KGB käsutas neid autost välja, pani nad erinevatesse autodesse ning koos kihutati tagasi Tallinna Tselluloosi vabriku lähedal olevasse politseijaoskonda, kus neid üksteisest eraldati.

KGB uurija Roos küsis Väärtnõu käest, kuhu ta siis läheb, mille peale Väärtnõu ütles, et ei pea sellele küsimusele vastama kuna ei taha talle raha teenida, sest too peab selle ise oma töö ja hīgiga välja teenima. Selle peale ütles KGB-lane Roos, et ta teab Väärtnõud läbi ja lõhki, ja teab ka milleks too võimeline on. See on siis on hea et polegi vaja midagi rääkida, vastas Väärtnõu, sest mis võib olla veel parem sellest kui uurija tunneb uuritavat täielikult. Mõne minuti pärast läks uks lahti. üks KGBlane tuli sisse ning teatas et autos pole midagi. Roos küsis, kus paberid on? Selle peale kostis Väärtnõu, et ei ütle sest ausalt öeldes ta ei tea mis pabereid otsitakse, ja et tal on pass ja load kui soovitakse neid näha. Roos käskis auto uuesti läbi otsida ja paneelid lahti võtta. Paberid olid samal ajal kaasa-võetud termoses, ja keeratud vaheseina sisse.

Sellest ei teadnud keegi peale Väärtnõu. Ta teatas, et tahab kohvi juua ja nii oli termos tema juures uurija laua peal kogu aeg, et saaks vabalt kohvi juua. KGB käes hoiti neid 4-5 tundi, paberite kohta küsiti ka Ärvilt ja Ekelt, lõpuks lasti neid tulema. Läbides Leningradi, suundus seltskond Moskva maanteele ning KGB oli taas järgi neil. Moskvasse jõuti lõuna paiku, ja ööbiti eri kohtades. Siinkohal tuleb jutuks üks seik, mida teadsid tookord vaid kaks inimest ja see näitab kui põhjalikult oli Väärtnõul kogu protsess läbi mõeldud ning keda ta usaldas.

Vello Väärtnõu:

Pressikonverentsi läbiviimise asukohta teadsime vaid mina ja mu sõber Enn Jaanson, kellega leppisin kokku, et ta sõidab paralleelselt minuga Moskvasse koos kõigi vajalike dokumentide ja paberitega (koopiad). Temaga oli mul kokku lepitud kohtumine Majakovski väljakul. Sellest kõigest ei teadnud keegi muu peale meie kahe, see oli garantii ja tagatis juhaks kui mind kinni võetakse. Meil oli kokku lepitud, et sel juhul viib Enn pressikonverentsi läbi sest erinevalt teistest oskas Enn inglise keelt. Meil oli kokku lepitud Ennuga 3 üksteise nägemist Majakovski väljakul. Esiteks, kui ma saabun Moskvasse ja sõidan Majakovski väljakut mööda – Enn näeb ja lehvitab käega. (Enn oli Moskvast enne mind rongiga kohal).

Teiseks, kui juba sõidan pressikonverentsile. Kolmandaks, kui sõidan ära juba peale pressikonverentsi tegemist. Nii täpselt ka toimus. Enn ei rääkinud kunagi kellelegi sellest missioonist, ka mitte lähimatele inimestele sest meil oli selline kokkulepe. Eks nood nüüd imestavad seda lugu lugedes.“

Järgmisel hommikul, pressikonverentsi päeval, tulid Orula ja Nõmm Väärtnõule järele ning sõideti Majakovski platsi juurest mööda, näidates et minnakse konverentsile – Enn lehvitas. Kui neid poleks tulnud, oleks Enn läinud ise pressikonverentsi tegema. Orula ja Nõmm ei teadnud Ennu Moskvast viibimisest midagi, sest Väärtnõu arvestas võimalusega, et neid võidakse kinni võtta.

Pressikonverentsist teadsid Ahonen, Pärnaste, Orula ja Eke-Pärt Nõmm. Et Nõmm oli KGB koputaja, sai Väärtnõu hiljem teada polkovnik Roosi käest kui ta rääkis Roosiga Rannamõisa kohvikus Punapea (Tiina Hallik) surma asjaoludest, süüdistades KGB-d Tiina Halliku tapmises. Väärtnõu lubas seal Roosile, et kui Eesti saab vabaks, antakse too kohtu alla. Peale Väärtnõu väljasaatmist veebruaris 1988, tapeti Enn Jaanson kuu aega hiljem KGB poolt. Ta mürgitati ära.

Pressikonverents välisajakirjanikele

Kuna Väärtnõul puudus ligipääs kohalikule ajakirjandusele – raadiole, televisioonile, ajalehtedele –, siis kasutas ta selleks Lääne pressi ja meediat, et vabaduse ja iseseisvuse ideed inimesteni viia.

30. jaanuaril 1988 toimus Väärtnõu eestvedamisel pressikonverents Moskvast, et näidata Lääne maailmale kommunismi kantsi NSVLiidu lagunemist ja demonstreerida selle katalüsaatorina Eestis tegutsevat budistide kogukonda. Moskva pressikonverentsist ja sellest, mis seal räägiti, teavad vaid need kes seal kohal olid – Väärtnõu, Nõmm, Orula ning muidugi ajakirjanikud koos ABC telekompaniiga, kes kogu selle ürituse üles võttis.

Jõudes pressikonverentsi toimumise kohta - see toimus ühes korteris – olid maja ees juba kaks miilitsa autot ning nurgal neli KGB masinat ootamas. Kortoris olid juba kohal umbes 20 ajakirjanikku ja pidevalt tuli veel rahvast juurde. See, et ajakirjanikud juba enne seal olid, osutus kaitsvaks asjaoluks avalduse tegijatele. Nimelt tulid ukse taha lõhkuma militsad, kes nõudsid sisselaskmist – „otkroite, militsia!“ Arvatavasti oli KGB andnud käsu kõik arreterida. Miks miilitsale? Kuna seal olid ajakirjanikud ning KGB ei tahtnud ennast näidata vaid juhtis miilitsat.

Olukord kasvas juba dramaatiliseks, kui trepilt kostis hõige: „kinokamera idjot!” ning sisse marssis ABC kaameramees, suur tuli kaamera ees põlemas. Miilitsad põgenesid ning kell 10 hommikul algas siis pressikonverents.

Vello Väärtnõu:

„Tuvustasin end ajakirjanikele ning ütlesin et mul on tähtis teade Lääne pressile, mis puudutab Venemaa ja Eesti suhteid. Võtsin taskust paberi, mis oli meie manifest (Kalju Mätik oli tõlkinud selle inglise keelde). Rääkisin neile, et Eesti on olnud 40 aastat okupeeritud ja vajab iseseisvust, mille saab niikuinii, sest NL on omadega põhjas, sest kommunistid on majanduse nahka keeranud.

Seletasin, et kui impeerium laguneb, siis tavaliselt kannatavad need väikesed piirkonnad mis eraldi jäävad. Nagu laev, mis uppudes tõmbab teisi kaasa. Eesti on küllaltki arenenud võrreldes teiste liiduvabariikidega ning seetõttu on Eestil lihtsam liikuda Lääne turule, ja lisaks on Tallinn ajalooliselt üks Hansaliidu linnadest. Ühesõnaga, selgitasin miks on Eestil kasulik olla omaette. Siis hakati esitama küsimusi – kas ma mõtlen seda tõsiselt, ja kuidas ma tahan võimule tulla.

Vastasin, et läbi valimiste avalikult, mispeale ajakirjanikud ütlesid et nii ei saa. Ütlesin, et täna me kõik kogunesime siia pressikonverentsile ja meid ei võetud kinni – järelikult saab. Iga esimene kord on uskumatu, ma kasutan impeeriumit tema enda vastu, sest kommunismi olemus on, paindumatu. Enamus poliitbüroost oli tsaari näinud, sel ajal koolis käinud ning milleni impeerium oli välja jõudnud, see oli nende jaoks mõistmatu. Stalin ja Beria olid surnud, samuti Molotov ja Malenkov ning Gorbatchov hoidis riigitüüri. Kuna ta aga ei olnud ettenägelik, ei taibanud ta, et hakatakse nii kiirelt kommunistliku impeeriumit lammutama. Seejarel jagasime ERSP Ettepaneku manifesti ajakirjanikele koos oma kontaktandmetega“

Kokku kestis pressikonverents kaks tundi ning selle lõppedes tormasid ajakirjanikud sõna otseses mõttes meeletu kiirusega välja taksodesse, mis juba enne ette olid tellitud, et viia maailmale sõnum ERSP ettepanekust, opositsiooniparteist kommunistide vastu ning Eesti iseseisvuse taotlusest. Ettepaneku esitanud kolmik väljus samuti.

Sõideti taas läbi Majakovski väljakult, kus Enn nägi neid, sai aru et pressikonverents on toimunud ning sõitis tagasi Tallinnasse. Täpselt nii nagu oli eelnevalt kokku lepitud. Väärtnõu, Orula ja Nõmm sõitsid tagasi Tallinnasse, erinevus vaid selles, et neid saatsid kolm KGB musta Volgat – üks ees ja kaks taga.

Eke ja Ärvi muretsesid närviliselt, arvates et neid luuakse maha teepeal, kuid Väärtnõu vastas et nood KGB lased hoopis kaitsevad, et nendega midagi ei juhtuks. See oleks olnud kohutav blamaazh Nõukogude Liidule kui nendega peale avalikku pressikonverentsi midagi juhtuks. Perestroika ajal mil Nõukogude Liit tahtis et Lääs neid mõistaks, ei julgenuks nad seda iialgi teha. See, mida Väärtnõu, Orula ja Nõmm tegid, oli sensatsioon, ja selleks ajaks kõik ajalehed juba kirjutasid nende pressikonverentsist.

Tartu rahu ja vabariigi aastapäev

2. veebruari varahommikul peeti miilitsa poolt Tallinnas Mooni tänaval kinni bussijuht Sivert Žoldin, kellelt võeti ära umbes 400 siiditrüki tehnikas valmistatud 24. veebruarile pühendatud lendlehte.

2.vebruaril pidas miilits Tartus kinni Vello Väärtnõu, et takistada tema esinemist Tartu rahu tähistamisel.

Tallinna Täitevkomitee jättis rahuldamata V. Väärtnõu, E.-P. Nõmme, E. Pärnaste ja Ä. Orula taotluse korraldada 24. veebruaril 1988 koosolekuid linna territooriumil.^{vi}

11. veebruaril saadeti Vello Väärtnõu Nõukogude Liidust välja

Vello Väärtnõu:

„Paar päeva peale pressikonverentsi Moskvast helistas Natalile (Väärtnõu abikaasa) The New York Timesi correspondent Philip Taubman, kes oli saabunud Moskvasse ja otsis mind. Taubman saabus Tallinna ning meie kodus sai tehtud mitmetunnine intervjuu, kohal oli ka Ärvi Orula.”

Väärtnõu rääkis Taubmanile millised on ta plaanid seoses parteiga ning olukorrast Liidus. Artikkel ilmus 10 veebruaril The New York Timesis.^{vii}

Peale Tallinnasse jõudmist hakkas Väärtnõu kohe organiseerima loosungite valmistamist ning jätkas lendlehtede trükkimist, kus oli juttu ERSP-st selleks, et nii öelda kihutada Eesti rahvast ärkamisele.

Lendlehed

Eesti Vabariigi 70. aastapäeva eel korraldas Taola nõukogudevastaste lendlehtede trükkimise ja massilise levitamise. Kogu Eestimaa visati täis lendlehti, mis kutsusid eestlasi üles täitma oma kodanikukohust ja astuma vastu kommunistidele ja Nõukogude okupatsioonile.

Selleks ajaks kui kolmik Moskvast Tallinnasse saabus, olid juba kõik raadiojaamad üle maailma pasundamas Eesti soovist eralduda Nõukogude Liidust. Eesti meedia oli loomulikult vait sellest algatusest ja ka pressikonverentsist, kuid uudis levis läbi väliskanalite. Ka Ameerika Hääli ja Vaba Euroopa rääkisid hommikust õhtuni eestriist, et loomisel on ERSP.

Väärtnõu koos taolastega valmistasid tuhandeid lendlehti ning neid jagati üle Eesti. Selles olid abiks ka Tiina Hallik ning Anu Rootalu, ning abilised Võrust. KGB ja muud tegelased käisid majast majja ning korjasid lendlehti ära. Seoses lendlehtede jagamisega arreteeriti Sivert Žoldin, kes jäi vahele lendlehti postkasti toppides ning ajalehes ilmus laimav artikkel tema kohta. See mees peaks oleks pidanud Eesti riigilt medali saama, kuid nagu ka paljude teiste puhul, on tema tegevus maha vaikitud ja unustatud.

Kui Väärtnõu rääkis MRP- AEG ga, et nood aitaks trükkida lendlehti – siis absoluutselt kõik neist keeldusid aitamast, öeldes et nad pannakse kinni. Väärtnõu vastuse peale, et ka teda võidakse kinni panna selle eest, teatasid nad talle- see on sinu üritus, ise tead mis teed.

Vello Väärtnõu:

„...ühel hilisohtul saabus Taolasse (budistliku vennaskonna maja Kadriorus) üks vanake, ja küsis kust võiks Väärtnõud leida. Vastasin et see olen mina ning mu küsisin et mis asjus sai nagu tulnud, vanake vastas et ta tahab ka kaasa aidata partei tegemisele. Ta selgitas, et on pärit Võrumaalt ning oli kuulnud Vabast Euroopast uudist ERSP loomise kohta, mis teda vapustas hingepõhjani, sest ta ise olnud enam lootnudki kuulda midagi Eesti vabaduse ja iseseisvuse kohta. Selle uudise peale oli hääletades jõudnud Tallinna, kus helistas Eve Pärnastele, et saada minu aadressi. Nii saabus ta Taolasse minu juurde. Pakkusin vanale teed ning me rääkisime poole ööni. Hiljem oli ta aktiivselt abiks organiseerimisel ja käis lendlehti jagamas. See mees on medalit väärt, kahju et ma ta nime enam ei mäleta.”

Lendlehtede asjus leidis Väärtnõu lahenduse ise ilma võõra abita – kirjutas ise teksti lendlehtedele ning trükkis neid siiditrükis. Kuna Taolas (Budistliku Vennaskonna maja) ei saanud trükkida, sest KGB Volga seisis stabiilselt maja ees, oli vaja leida koht, mille ümber saab liigelda vabalt, et tuua-viia asju. Kõige parem lahendus näis olevat bensiinijaam kus käib päevas sadu autosid päevas. Leppinud selles kokku tuttavaga Lasnamäe bensiinijaamast, trükiti bensiinijaamas tuhandeid lendlehti. Lisaks Arno Arrakule käisid seal abiks lendlehti trükkimas kaks meest Võrust, kes osutusid julgemaks kui dissidendid, üks neist oli Ain Saar.

Ants Pindis:

“...samal ööl (17.01.88) tööl olles kirjutasin Ettepaneku Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei loomiseks oma kaasaskantaval kirjutusmasinal ümber, nüüd juba 14 nimega. Järgmisel hommikul andis minu pool sellele esimesena allkirja M. Vilu ning V. Väärtnõu ja Ä. Orula sõitsid minema. Andsime neile kaasa M. Viluga kahepeale kirjutatud Võru poliitiliste arengute järgmise osa. Nagu juba esimese, luges sellegi raadiojaama Vaba Euroopa Eesti toimetuse juht Toomas Hendrik Ilves isiklikult eetrisse korduvalt. Sellel viimasel korral tõid nad kaasa ka kuulsad "nõukogudevastased" lendlehed. Lendlehtede levitamise kohta algatati 2. veebruaril suure meediakäriga kriminaalasi, mis aga hiljem vaikselt vaibus.

Minu arvates oli lendlehtede tekst liiga räige ja seetõttu ma nende levitamisega ei tegelenud. Klubi liikmetest levitasid V. Väärtnõu algatusel valmistatud lendlehti minu teada A. Jäger ja A. Tamra.^{viii}

Tartu rahu

Seoses Tartu rahu aastapäevaga valmistas Väärtnõu ette pika kõne, mille ta pidi ülikooli aulas ette lugema.

Teel Tartusse peeti Väärtnõu auto, kus istusid ka Orula ja Nõmm, kinni KGB poolt. Kuna aga KGBI - polnud orderit nende vahistamise kohta, viidi kõik Paide miilitsasse, kuhu veeti kohale hommikumantlis prokurör, kes kirjutas orderi Väärtnõu vahistamiseks ja läbiotsimiseks. Auto otsiti läbi ning kuna midagi ei leitud, lasti nad minema.

Väärtnõu arreteeriti õhtule Tartus sel momendil kui ta hakkas liikuma ülikooli poole Lage Pareki korterist Tartus, kus ta õhtust esinemist oodates oli istunud terve hommiku, käies vahel veel kord Jüri Adamsi pool seoses ERSP asjadega.

Tänavale astudes kihutas miilitsaauto talle kõrvale ning küsiti – kas Väärtnõu. Ei, ma ei ole, vastas Väärtnõu. Hetke pärast saabus ka teine miilitsaauto, ning ta tiriti nende autosse. Väärtnõu viidi Tartu miilitsajaoskonda, pandi istuma ülema tuppa kus oli telekas ja küsiti kas teed tahate. Küsimusele, milles on asi ja miks teda kinni võeti ning sinna veeti, öeldi vastuseks et käsk tuli Tallinnast, et Väärtnõu tuleb iga hinna eest kinni pidada ja ta ei tohi sattuda ülikooli aulasse – las istub kinni kuni üritus on läbi. Teises toas istus samal viisil Erik Udam.

Vello Väärtnõu kirjutatud teksti luges ülikooli aulas ette Eke-Pärt Nõmm, kellele Väärtnõu oli enne andnud vastava käsu tema kirjutatid kõne ette lugeda, juhaks kui teda ennast arreteeritakse. Eesti meedias ilmunud artiklid väidavad aga ülikoolis peetud kõne autoriks Jüri Adamsi või Eke-Pärt Nõmme, mis on vale.

Väärtnõu kohtumisest teadlastega

„Läksin Sakalasse teadlastega kohtuma et rääkida ERSPst ja plaanidest. Seal keegi istus saalis mu kõrvale ja küsis, kas sul on argumente selle kohta mida sa teed Eestiga ja ERSP ga? Jah, vastasin, mul on selleks täielik õigus ja lausa kohustus siin esineda, vastasin mina, kuna mu vanaisa ja isa olid EV kodanikud, st. et ka mina olen Eesti V kodanik. Nagu me teame, kodanikuks saamisel antakse töötus olla riigile truu ning kaitsta oma riiki kui vaja. Mulle räägiti väiksest peale et juriidilisest järjepidevusest tulenevalt olen ka mina Eesti Vabariigi kodanik ning et kodaniku vanne laieneb ka minu peale, selgitasin küsijale.

Et minu vanemad ja vanavanemad olid ausad ja korralikud Eesti kodanikud, selle kohta andis mulle teada ka KGB uurija Movtshan, öeldes et ma kasvasin nõukogude -vastases peres ning olen oma pere produkt; ja et geenid mõjutavad mind rohkem kui nõukogude haridus ja propaganda. Kahjuks Eesti praegne vabariik avastas et mul polegi vanemaid.

Peale väljasaatmist kui läksin Stockholmi Eesti saatkonda, soovides saada Eesti kodakondsust, väitsid saatkonna töötaja ja ka saadik mulle, et Kuressare arhiivis polnud midagi mu vanemate ja vanavanemate kohta, seepärast polevat mul õigust Eesti kodakondsusele, sest ma ei saa oma pärinevust kuidagi tõestada.

Praegune Eesti Vabariik leiab, et ma ei kuulu Eestile ega oma Eestiga mingit seost. Seda on näha Eesti uues ajaloost – nad on mu ära unustanud. Saatkonnast lahkudes leidsin, et peaksin olema ala-arenenud kui tahan olla sellise riigi kodanik koos nendega, kes kiidavad praeguseid kommuniste.

Mul on piinlik et tegin ERSP, mille MRPAEG koos väliseestlastega põhja lasid.

TA majast Sakala tänaval viid mind ära KGBga enne kui ma rääkima sain hakata ja osalema dispuudis teadlastega. Nii võeti minult sõnaõigus, mis oli mulle mõeldud.“

Väljasaatmine

10. veebruari hommikul sõi Väärtnõu kodus hommikust koos Natali (Väärtnõu abikaasa) ja Ennuga, kui uksele koputati ning sisse tulid 6 KGB-last, käskisid tal passi ära anda ning teatasid, et teda saadetakse Nõukogude Liidust välja .

Selle peale uuris Väärtnõu, et kui ta tahtis 17 aastaselt ära minna, pandi ta 3 aastaks põhja vangilaagrisse, miks nad siis nüüd alles mõtlesid asjaloo enda jaoks selgeks?

Seepeale viidi Väärtnõu mingisse vanalinna hoonesse, kus pass ära võeti ning paberilipakas koos pildiga asemele anti. Seejärel sõidutati ta otse lennuväljale ning saadeti esimese lennuga Moskvasse. Kuna Väärtnõu nõudis ka Natali ning Eke-Pärdi kaasavõtmist, tõsteti lennukist maha veel paar inimest, nii pääsesid ka nemad lennule.

Moskvas viidi Väärtnõu Rootsi saatkonda, kus ta lahkelt vastu võeti ning öeldi, et nad juba teavad temast ja ta tegemistest Moskvas. Seal kohtus ta Dag Harteliusega esimest korda, kes oli tol ajal Moskva saatkonna esimene sekretär. Tema vahendamisel sai Väärtnõu Rootsi elamisloa 10 minutiga, ilma et oleks kunagi Rootsi pinnale astunud. Hartelius ootas teda ka järgmisel päeval lennujaamas ning saatis isiklikult lennukini, et olla kindel Väärtnõu Rootsi jõudmises.

Vello Väärtnõu:

„Lendasin Moskva -Stockholmi lennukiga Rootsi. Arlanda lennujaamas oli vastas suur rahvahulk, sh. ka väliseestlased, kes rõõmsalt väikseid sinimustvalgeid lehvitasid, ja ütlesid tere tulemast vabasse maailma, ning pärast haletsesid, et näe, represseeritu, kiilakaks ka veel aetud. Pidin neile pettumuse valmistama, juusteta olen juba ammu budismi, mitte riigivastasuse pärast. ”

Pressikonverentsil lennujaamas sai Väärtnõu tuttavaks väliseestlase Alex Miilitsaga, kes oli tol ajal BBC korrespondent Stockholmis ning kes hiljem tegi Väärtnõuga ka kahetunnise otsesaate BBCle.

Lennujaamast viidi Väärtnõu Eesti majja, kus toimus kohtumine kohalike väliseestlastega ja Carl Bildt esines kõnega. Nagu ütleb Väärtnõu, vedas Jaak Jüriado teda nagu lammast järgneva paari nädala jooksul mööda Rootsit kõnelema erinevatele kohtumistele, mis päädis suure kogunemisega Stockholmi raekojas vabariigi aastapäeva tähistamiseks, kus ta kõne pidas ning tervitusega esines ka Carl Bildt.

Pärast Väärtnõu Stockholmi saabumist helistas talle Eesti Majja korduvalt kuu aja jooksul, mitu korda päevas Vaba Euroopa raadio toimetaja Toomas Hendrik Ilves, kes õnnitles Väärtnõud ja ütles, et murdis Vene karu selja.

Tekib küsimus, kas T.H. Ilves mõtles juba siis Eesti presidenditoolile, kui küsitles Vello Väärtnõu teemal ERSP ja vaba Eesti?

Väärtnõu elas kuu aega Eesti majas, ning seejärel viskasid väliseestlased ta sealt välja, põhjuseks tema kõnelus Jüriadoga rahade saatmisest Eestisse EVVA koosolekul, ja kuna Jüriado võttis lehtedelt endale raha kui nood tegid intervjuusid Väärtnõuga. Seda sai Väärtnõu hiljem teada Alex Miilitsa käest.

Märtsis 1988, saabus Marju Lauristin koos ühe meeskodanikuga Rootsi kohtuma Väärtnõuga, ja rääkima temaga Eesti tulevikust. Lauristinil oli põhiküsimuseks, kas Väärtnõu juba moodustab uut valitsust. Kuna kommunistid ei teadnud, mis juhtuma hakkab, kartsid nad ilmselt otseseid riiklikke repressioone, mille ERSP oleks võinud nende vastu ette võtta.

Kuid Väärtnõu keeldus asjast rääkimast, sest teda ei huvitanud võimul olemine. Kuna Lauristin oli ja on kommunist, siis oli raske ühist teemat leida. Kohtumisel, mille Väärtnõu endale lindistas, osales mitu inimest, nende seas Ärvi Orula, kes elab nüüd Austraalias. Pärast seda Stockholmis toimunud jutuaajamist moodustati aprilli lõpus 1988. aastal Rahvarinne.

Vello Väärtnõu:

„Ma helistasin Nõrgukele peale väljasaatmist nädalate jooksul pidevalt, ja rääkisin et tehke partei ära. Aga Nõrguke teatas tähtsalt, et ajame asja omamoodi edasi aga mitte sinu moodi, tal pole eriuksuseid vaja. Nema teavad kuidas ja mida teha. Küsisin, et kui te ei teadnud alguses mida ja kuidas teha Eesti iseseisvaks, siis kuidas te nüüd selle peale tulite? Selle peale viskas ta toru hargile ning pärast ta ei võtnud enam minu kõnesid vastu. Samamoodi helistas mulle TH Ilves Vaba Euroopast pidevalt. Juba siis tekkis mul tõrge kõige selle vastu.“

Seejärel järsku kõned Stokholmi lakkasid, tundus et keegi otsustas et Väärtnõuga pole mõtet enam tegemist teha, ja sellepeale visati Väärtnõu ka Eesti Majast välja. Kui Tiit Madisson saabus Rootsi, siis talle osteti kohe korter. Järelikult hindasid väliseestlased enam Madissoni aktsiooni kui rahvusvahelist pressikonverentsi ERSP kohta. Tundub, et nii eestlastele kui väliseestlastele meeldivad rohkem massiüritused kui ideed, parteid ja poliitikad, rääkimata iseseisvusest.

Nii kummaline kui see ka pole, siis peale ERSP ettepanekut Väärtnõu poolt, ei olnud Eestis ühtegi gruppi, kes oleks sel ajal olnud võimeline välja tulema Eesti iseseisvuse ideega. Vaadatates kuidas nüüd ajakirjanduses ja raamatutes ajalugu käsitletakse, kuidas kõik nõ. õõnestasid seestpoolt ja salaja. siis tundub nagu oleks Väärtnõu käinud pressikonverentsi Moskvast tegemas koos Arnold Rüütliga....

Vello Väärtnõu:

„ See on rabav kuidas eesti rahvas armastab lolle kommuniste, mul on piinlik eestlaste pärast. Nad andsid initsiatiivi kommunistidele, kellel olid vanad sidemed, riigi rahandus käes ja nii tehti partei alles 6 kuud hiljem. Mina tegin partei ja pärast seda hüppasid nad minu tehtud paati ja hakkasid uhkelt sõudma.

Peale minu väljasaatmist said Bush ja Gorbachov kokku Jaltas, kus lepiti kokku et Nõukogude Liitu ei lõhuta, struktuurid jäävad samad, ja saab olema nõ. kommunistlik kapitalism.“

20. augustil asutas 104 inimest Pilistveres Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei.

MRP-AEG sulandus juba täielikult ERSP koosseisu, ka MRP-AEG Infobülletään lakkas peagi ilmumast.

ERSP kongress 1989

Kui Väärtnõu tuli esimest korda tagasi Eestisse, läks ta kohe Pärnastele külla, et rääkida partei asjadest. Pärnaste teatas talle, et kõik on tehtud ja organiseeritud ning partei valmistub võidukäiguks valitsuse vastu. Sellest Pärnaste jutust võis aru saada, et ERSP enam Väärtnõud ei vaja, aga ta võib Väärtnõu liikmeks võtta - et Väärtnõu on ajast maha jäänud poliitilises mõttes ja ei teadvat enam mida teha.

See viib vägisi mõttele et isegi kommunistid olid ausamad, sest Lenin sai oma idee eest parteipileti nr.1.

Seepeale leppis Väärtnõu kokkusaamise ERSP liikmetega Lihula ringkonnas Peeter Differti kaasabil, kes omal ajal koos oma naise Helega jagasid Lihulat Virtsuni Taola tehtud lendlehti iseseisvuse kohta. Sellele kokkusaamisele läks kaasa ka Pärnaste, ja Väärtnõu rääkis mitu tundi seltskonnale kes nõ. tegid ERSPd.

Vello Väärtnõu:

„Teatasin neile et partei peab tegutsema ning võimule pürgima, mitte niisama vahtima. Mitte looma kodanike komiteesid ja jagama passe. Selleks pole vaja muud kui gruppi EV õigujärgseid kodanikke ja nende avalduse põhjal kuulutada ametlikult välja valimised. Seepeale teatati mulle, et ma ei tunne asja ning olen ajast maha jäänud. Ühesõnaga mulle tehti selgeks kollektiivselt, et mul on parem Rootsist istuda. Siis ma lahkusin, ning Pärnaste näis olevat kohtumisega rahul.“

Mõne aja pärast seletas Pärnaste Väärtnõule, et ta peab kohtuma Tunne Kelamiga, kes töötas tol valvurina Ranna sovhoosi kanalas. Nii jalutas Väärtnõu mitu tundi koos Kelamiga ringiratast ümber kanalate, käidi maha oma 7 kilomeetrit mil Väärtnõu rääkis Tunnele poliitika Ast ja Bst, ning mida tuleb ERSPga ette võtta.

Estonia teatris pidi toimuma ERSP kongress ja Väärtnõu oli kutsutud sinna kõnet pidama. Ta kirjeldab sündmusi järgnevalt:

„Ma pidin esimesena kõne pidama. Tulin õigel ajal, võtsin istet ja kui kongress algas, avati ukсед kust marssis sisse suur rongkäik kristlasi kiriku lippudega. Mõtlesin siis – milline ajaloo võltsimine ERSP poolt! Kujutasin ette, et uksest sisse oleks pidanud marssima budistid.

Budistid olid need, kes tegid ERSP ettepaneku, kes trükkisid lendlehti ja jagasid laiali mööda Eestit. Kaks budisti ja üks mittekristlane sõitsid Moskvasse pressikonverentsile mis kuulutas Eestile iseseisvust. Tol ajal ei näinud ma ühtki kristlast. See oli hetk, mis pani mõtlema kristluse kahepalgelisuse üle ja sellele kui innukalt nad aitavad kaasa ajaloo võltsimisele. Tõusin püsti ning läksin saalist minema. Sain aru et ühe ilusa idee projekti ning teostuse keerasid dissidendid ja eestlased koos kristlastega kannikasse. Sellega lõppes minu poliitiline tegevus Eestis.“

Pärnaste kirjutatud ERSP raamatus pole sõnagi budistide osast, ja sellega on Pärnaste suurelt kaasa aidanud Eesti ajaloo võltsimisele. Pärnaste ise on vahetanud parteisid maandudes viimaks EKREsse kus ta on koos esikommunisti Arnold Rüütliga. Kus on Pärnaste põhimõtted, tekib küsimus? Vahetuvad maailmavaated budistist kristlaseks ja poliitilised põhimõtted samuti.

Pole imestada, et juba 1989. aastal ERSP tunnustas ametlikult kristlikku kirikut. ERSP 1989. aasta programmis punkt 7 mainitakse kiriku integreerivat osa Eesti ühiskonnas: "Kirikul on asendamatu missioon viimase poole sajandi jooksul tekkinud aatelise ja eetilise tühiku täitmisel, rahva vaimses ja kõlbelises taassünnis, igaveste väärtuste ja tõdede juurdumiseks."

Kiriku juhtivat osa ja palvetamise kasu mainib aastaid hiljem ka Tunne Kelam:

" ERSP kaugeleulatuvate taotluste edu on allakirjutanu arvates seotud sellega, et see erakond alustas oma eksistentsi kirikus palvega. Sama tava jätkus ERSP suurtel kokkutulekutel – kõik need algasid ja lõppesid pöördumisega Kõigekõrgema poole ning tänuga Tema abi eest. Sellegi ürituse lõpetas meie Tallinna praost palvega, paludes õnnistust niihästi ERSP pärandile kui ka seda kajastava raamatu levikule. Ja veel üks tähelepanek, raamatus on Jaan Tammsalu koostatud ülevaade eesti vaimulike osast ERSP tegevuses."^{11x}

Tekib küsimus, millist osa vaimulike tegevusest Tammasalu seal kirjeldab...

Eve Pärnaste astus ERSPst välja juba 1993. aastal ja 2. detsembril 1995 lakkas ERSP eksisteerimast ühinemise läbi Isamaaga. Sel ajal näitasid reitingud erakonna toetuseks vaid 1%.

20 aastat hiljem, aastal 2009 esitas Isamaa ja Res Publica Liit patendiametile taotluse registreerida enda nimele Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei kaubamärk ja aasta lõpul registreeris Patendiamet IRLi nimele nii sõnaühendi Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei kui ka lühendi ERSP.

Seda nimetatakse intellektuaalse omandi nahhaalseks varguseks, sest Väärtnõult kui selle idee ja sõnastuse autorile ei küsinud keegi selleks luba, samuti ei vasta IRL asjamehed tema mitmetele järelepärimistele.

Taas hõivatud budismiga

Peale 1989 aasta ERSP kongressi loobus Väärtnõu poliitilisest tegevusest ning keskendus taas budismile. Ta elas aastaid Himaalajas, õppis Tribhuvani ülikoolis ning Nepaali kloostrites Kathmandus, hiljem veetis 8 aastat ritriidis budistlikke praktikaid tehes.

2005 aastal alustas Väärtnõu esimese eestikeelse budismi entsüklopeedia loomist, mis sisaldab hekel 2300 artiklit, pluss terminoloogiat.

2007. aastal toimus tema esimene rahvusvaheline konverents Budism ja Põhjala, mis peeti Tallinna ülikoolis. Konverents kasvas 5 aastaga kolme-päevaseks ürituseks, tuues kokku teadlasi ja budiste üle maailma - Lätist, Leedust, Soomest, St Peterburist, Oxfordist, Nepaalist, Indiast, Mongooliast, Burjaatiast, USAst. See oli esimene akadeemiline konverents Euroopas, mis uuris põhjamaade budismi ajalugu ning on ainuke omataoline tänapäevani.

Kuidas Eesti tervitas ERSP loojat aastal 2007

2007. aasta suvel, peale 14 aastast äraolekut, läks Vello Väärtnõu tagasi Eestisse kavatsusega rajada sinna 5. stuupa, mis pidi kerkima ta talu juurde Veltsa.

20. augustil arutas Väärtnõu oma Veltsa maamaja trepil koos vabatahtlikega, kuidas ehitada stuupat, kui umbes 40 maskeeritud politseinikku ja K – komandolast, kes kandsid musti maske ja automaatrelevi, hüppasid ootamatult pöösast välja ja ründasid neid jõhkralt.

On tähenduslik, et selline „tervitus” toimus 20. augustil, ERSP loomise aastapäeval, samuti ka selle hilisem kirjeldamine Eesti Ekspressis parimate nõukogulike traditsioonide kohaselt. Nagu rääkisid kohalikud külaelanikud, olid maskis mehed saabunud juba eelmisel ööl, seda oli näha ka nende mudasest olekust kuna nad olid lebanud metsaveerel pöösaks makseeritult juba pikka aega. Miks siis nad ootasid nii kaua ?

Kuna ootamatult läks Väärtnõu koos selle kirjutise autoriga (MB) hommikul vara poodi Lihulasse, ning käis külas ka naabritel, saabudes tagasi alles kell 2 pärastlõunal. Umbruskonnas ei viidanud midagi meestele ja autode hulga, mis kerkisid hetkega kui jõuti hoovile. See tähendab, et nad olid juba ammu neid maskeeritult oodanud.

Niipea kui Väärtnõu oli tagasi, tõusid maskides mehed relvadega pöösastest välja ja ründasid teda. Neil oli olnud mitmeid tunde aega, et arreterida poisse, kes olid abiks korrastus-töödel, ja kellest räägiti hiljem lehes, et justnagu neid oli tulnudki sinna otsima. Kuid ei, oodati kuni Väärtnõu saabub. Huvitav miks?

Kõik inimesed, sh Väärtnõu, pandi käeraudadesse ning näoli maha ja Väärtnõud löödi korduval püssiga selga. Politsei väitel otsisid nad relvi, nad otsisid majas ning aias metallidetektoriga mitu tundi ning suundusid siis pööningule. Majast, mis oli seisnud 20 aastat tühjana ja millel polnud enam uksi, nii öelda „leiti” 70 gr kanepit.

Kõik mehed arreteriti ja viidi Pärnu vanglasse kusjuures keegi ei seletanud, miks ära viidi ka Väärtnõu, kes ütles hiljem et teda kuulati Pärnus üle kella 4 hommikul. Loo autor (MB) sõitis otsejoones Tallinna Rootsi saatkonda, selgitas juhtunut öeldes et Väärtnõu elu on otseselt ohus. Järgmisel hommikul viis politsei Väärtnõu tagasi Veltsa, kus kaks meest metallidetektoritega otsisid taas midagi mitu tundi, ning siis uuesti Pärnu vanglasse tagasi. See on ilmselge, et põhjendus korrastustöödel olnud poiste otsimisest-leidmisest on jäme vale.

Õhtul vabastati Väärtnõu Rootsi saatkonna abiga.

Nii tervitas Eesti Vabariik ERSP autorit Vello Väärtnõud, kes esimesena nõudis avalikult vabadust Eestile. Eestis on võimul endiselt kommunistid ja KAPO, kes on võtnud üle 30 endist KGB töötajat. Seda fakti tunnustatakse ametlikult selgitusega, et need KGB-lased on oma ala eksperdid.

Väärtnõu kirjutas hiljem kaebuse prokuratuuri, kust vastati et kõik sai tehtud nagu vaja ning kõik on parimas korras. Kõik eesti advokaadid keeldusid asja edasi ajamast, viidates mingitele telefonikõnedele või soovitasid otsesõnu asjast loobuda.

Teadus ja budism

2008. aastal ehitas Väärtnõu valmis stuupa, mis oli aasta tagasi plaanitud. Nüüd on Eestil põhjamaadest ainsana 5 stuupat, mis on harukordne kultuurilooline nähtus Euroopas.

2007- 2011 toimusid Väärtnõu juhtimisel tema iga-aastased rahvusvahelised konverentsid Budism ja Põhjale.

2011. aastal omistas Austraalia valitsus Väärtnõule Distinguished Talent viisa tema elutöö ning teaduslike projektide eest Austraalias, ja Väärtnõu toimetas Austraalias järgnevad 9 aastat, pannes aluse rahvusvahelistele konverentsidele Budism ja Austraalia.

2012. aasta veebruaris toimus esimene rahvusvaheline konverents Budism ja Austraalia, kus teadlasi ning budiste 12 riigist üle maailma, ning peakõnelejaks prof. Lew Lancaster UC Berkeleyst. Täna on see ainulaadne teaduskonverents, mis toob kokku akadeemilise maailma ning budistid üle maailma, jätkunud juba 9 aastat Perthis.

2012. aastal külastas Väärtnõu ülikooli Mongoolias, Hiinas, Taiwanil, Singapuris seoses oma uue projektiga ja novembris 2012 alustas oma Hiina Budismi Entsüklopeediat, mida tutvustas esimest korda avalikkusele Berkeley ülikoolis, ja mida Aasia meedia on nimetanud Sajandi Projektiks algusest peale. Täna on selles maailma suurimas budismi online entsüklopeedias 62 400 artiklit, mis kõik illustreeritud ning lingitud, pluss terminoloogia.

2020. aastal suundus Väärtnõu tagasi Rootsi, kus alustas uut projekti Swedish Buddhist Studies, mis tegeleb budismi akadeemilise aspekti arendamisega Rootsis.

Et Eestis puuduvad vastavad spetsialistid ning Tartu orientalistid on Väärtnõu tegemisi nimetanud külamüstika valdkonda kuuluvaks, siis annaks sõna teadlastele raja tagant, mida nemad arvavad Vello Väärtnõu konverentside ja entsüklopeedia kohta. Siin mõned näited kirjadest, lisa on näha lingil http://www.chinabuddhismencyclopedia.com/en/index.php?title=Chinese_Buddhist_Encyclopedia:Support_Letters

Prof. Lew Lancaster, UC Berkeley

Tahan tänada teid esimese Budism ja Austraalia konverentsi eest. Oli hästi korraldatud ja ettekanded puudutasid väga olulisi teemasid, mitte ainult Austraalia jaoks vaid budismi jaoks üldiselt tänapäeva ühiskonnas. Sellest oleks palju abi, kui see tüüpi konverentsi saaks korrata regulaarselt. Teie uus projekt, "Hiina budistlik entsüklopeedia", on meie uurimuse jaoks põnev väljavaade saada uut ja väärtuslikku ressursi. Tahaksin kutsuda teid osalema elektroonilise kultuuri atlase algatuse (ECAI) iga-aastasel konverentsil, mis toimub Californias Berkeley ülikoolilinnakus. Meie rahvusvaheline publik on huvitatud kuulma entsüklopeedia plaanidest ja loodame arutada teiega mõtteid, kuidas muuta teie kogutud teave veebis kättesaadavaks kultuurialaste atlase konsortsiumi osana.

Dr Jürgen Offermanns, Lundi ülikool

Alates 2007. aastast on hr Vello Väärtnõu korraldatud konverentsid „Budism ja Nordland“ oluline ja vajalik panus budismi akadeemilisse uurimisse Balti riikides ja Skandinaavias. Olin 2008. aasta konverentsil osaleja ja hindasin seda kõrgelt, samuti teadlaste esitatud tööde akadeemilist kvaliteeti ja ulatust.

Dr Hakan Wahlquist, Kuninglik Etnograafiamuuseum, Rootsi Teaduste Akadeemia

Olen mitu aastat teinud tihedat koostööd Vello Väärtnõuga ja tema hallatava Eesti Njingmaga. Hr Väärtnõu kõrgelt austatud ja hinnatud algatuse eesmärk on olnud Põhja - Euroopa budismi tõsised uuringud. Nendel konverentsidel on sillad ehitatud Baltimaade, Venemaalt pärit teadlaste, ja Skandinaavia maade praktikute ning teadlaste vahel. Härra Vello Väärtnõu on nende tegevuste jaoks usaldusväärne ja pühendunud isik. Soovitan igati toetada Hr Vello Väärtnõud ja Eesti Njingmad nende ainulaadsete tegevuste läbiviimisel. Nad on seda väärt.

Prof. Padmsiri de Silva, Monash ülikool Melbourne, Australia

Töö, mis on tehtud Hiina Budismi Entsüklopeediaga, on väga kõrge kaliibriga ja ma soovitan seda projekti teistele ida-uuringute teadlastele. Olen elanud Austraalias ligi viisteist aastat koos oma regulaarse osalemisega akadeemilises kirjutamises ja konverentsidel, kuid see konverents Budism ja Austraalia oli mulle silmade avajaks teadmiste aardekojast, mis asub Hiina Budismi Entsüklopeedias.

Dr Hema Goonatilake, Sri Lanka Royal Asian Society

Budism jad Australia konverents on suurepärane algatus ida ja lääne vahelise lõhe ületamiseks

Dr Christian Thomas Kohl, University of Education Freiburg

Hiina Budistlik Entsüklopeedia on silmapaistev projekt budismi ajaloos

Dr Yao-ming Tsai, National Taiwan University

Mina, dr Yao-ming Tsai Taiwani Riikliku Ülikooli filosoofia osakonnast, annan juhtimisel oma isikliku ja professionaalse soovitus Vello Väärtnõule ning Budism ja Austraalia konverentsile.

Dr Juha Komppa, University of Oxford.

Budism ja Nordland konverentsid on distsipliinidevahelise kaasamise suurepärased näited - midagi sellist, mida kogu maailmas akadeemilistes ringkondades nii sageli räägitakse, kuid tegelikult harva võimalik. Sellisena on konverentsid pakkunud ainulaadse foorumi.

30 aastat hiljem

Mida arvavad ERSP Ettepanekust ajaloolased, poliitikud ja väliseestlased tänapäeval.

Uurides, mida on öelnud Vello Väärtnõu ja tema poolt tehtud ERSP Ettepaneku kohta eesti ajaloolased, selgub, et nad kas ei tea ERSP idee autorit, väldivad teemat, või siis ei oska sündmust hinnata. Siinkohal mõningaid arvamusi, mis pärit kirjavahetusest loo autoriga aastal 2018.

Mart Helme, EKRE, EV siseminister

*Ma ei olnud sel ajal poliitikas aktiivne ja ei oska põhjalikumalt kommenteerida.
Pean ERSP loomisest olulisemaks suveräänsusdeklaratsiooni vastuvõtmist Ülemnõukogu poolt.
Aga jah, eks kõik need asjad - ERSP, Loomeliitude pleenum, Kodanike Komiteed jne. põimusid ja täiendasid üksteist ning sillutasid teed pluralistlikule poliitikale ning erinevate erakondade tekkele. Selles mõttes oli ERSP loomine kahtlemata epohhiloov maamärk.*

**Kommentaar: rabav on see et ülemnõukogu otsus on Mart Helmele tähtsam kui ERSP algatus. St et ta tunnistas juba siis avalikult kommunistlikku režiimi nagu korralik kommunist.*

Martin Helme, EKRE, EV rahandusminister

Väga vabandan, ma kardan, et mul lihtsalt pole aega, et korralikult ja sisuliselt vastata.

Rein Taagepera, eesti päritolu ameerika politoloog, kandideeris 1992. aastal Eesti presidendiks

*Seda sündmust 1/88 ma Californias elades ei märganud.
Ristlaane asendamist Toomega 1/88 ja EMSi loomist 12/87 märkasin, teatava hiline misega,
ERSP-d alles pärast ametlikku loomist 8/88.*

Kaarel Piirimäe, eesti ajaloolane, Tartu ülikool

ERSP tähtsusest on minu arvates kirjutatud-räägitud palju, oli ju tegu esimese avalikult opositsioonilise parteiga, samal ajal kui hiljem asutatud Rahvarinde deklareeris toetust perestroikale ja võis olla isegi KGB initsieeritud või selle kaitse all. Kahtlemata oli ERSP asutamine sensatsiooniline sündmus.

Jaak Valge, ajaloolane ja poliitik, Riigikogu liige

*Ma pean ütlema, et ma ei oska selle tähtsust täpselt hinnata, ei kodaniku ega ajaloolasena.
Üldistavalt võiksin ehk väita umbes nii, et Väärtnõu ettepanek radikaliseeris tollast rahvuslikku opositsiooni ja suunas tegutsemisele. Väärtnõud ma ise ei tundnud, ning ei saanud ka pärast tundma. Niisuguseid julgeid inimesi pidi olema, et idee edasi areneks.*

Jüri Adams, ERSP asutajaliige augustis 1988, sendine justiitsminister, Eesti pähiseaduse projekti peamine autor

*Kuna teie küsimustes on kesksel kohal Vello Väärtnõu nimi, siis pean ütlema, et mina ei ole seda inimest kunagi tundnud, ei siis ega hiljem. Ma ei elanud ka Tallinnas ja mul ei olnud mingit teadmist, mis seal toimus. Ma tea kõige vähemutki pressikonverentsist Moskvast jaanuaris.
Mina isiklikult ühinesin ERSP organiseerimise tegevusse alles 1988. aasta aprillis.
Ettepanekule keeldsin alla kirjutamast. Arvan mäletavat, et põhjus oli selles, et ma ei pidanud selle ettepaneku teostamist realistlikuks*

**Kommentaar: Väärtnõu kohtus Adamsiga kaks korda, külastades teda Tartus.*

Mikko Lagerspetz, poliitikateaduste doctor, Abo akadeemia

Ma eeldan, et ERSP-l oli mõju Eesti kodanike liikumises ja see võib-olla mõjutas selle programmi radikaliseeruvast suunas. See mõjutas omakorda omakorda Rahvarinnet ja Eesti Ülemnõukogu otsuseid alates 1990. aastast.

Ma ei teadnud varem pressikonverentsist. Nii palju kui ma mäletan, puudus see kohalikus eesti ajakirjanduses, mida olen üsna põhjalikult uurinud.

1988. aasta veebruar oli sedalaadi aktivismi jaoks veel üsna varajane, endiselt domineerisid vanad viisid teisitimõtlejatega. Kuid üsna huvitav on see, et väljasaatmine tehti Gorbatšovi isiklikul korraldusel. Võib eeldada, et nii kõrgetasemelist valitsemist pole vaja kaasata. Niisiis muutis välismaise meedia olemasolu ERSP ilmselgelt "tulisemaks" kui teisi "teisitimõtlejaid".

Sirje Kiin, eesti kirjandustealdane ning ajakirjanik

Minu isiklik hinnang on, et ERSP loomine oli oluline ajalooline sündmus, mis lõhkus kompartei üheparteilise süsteemi Eesti NSVs ja seejärel ka mujal liiduvabariikides.

Eve Pärnaste, eesti ühiskonnategelane, poliitik

Minu teada oli partei loomise autor Vello Väärtnõu. Moskvas pressikonverentsi korraldamise idee oli ka Väärtnõu oma ja korraldas Väärtnõu selle oma Moskva tuttavate sidemede kasutades. Kuni väljasaatmiseni oli võtmeisik Väärtnõu. See oli esimene avalik ettepanek alternatiivse partei loomiseks NSV Liidus ja kui 20. augustil 1988 partei loodi, oli see esimene alternatiivpartei, mille eeskujul hakati ka mujal parteisid looma - nii et tähtsus on ajalooline.

Lagle Parek, eesti poliitik ja ühiskonnategelane, ERSP esimees 88-92

Tere, saadan Teile parem Eve Pärnaste aadressi, kes kindlasti vastab täpsemalt.

- Mida Te ütlesite tol ajal vastuseks Vello Väärtnõule kes tuli Teie juurde ERSP loomise ettepanekuga?

Tere, ma ei mäleta. Lagle

Andres Mäe, ERSP Tartu Algatuse aktivist ja Sõltumatu Infokeskuse toimkonna liige kirjutab raamatus ERSP Aeg^x:

ERSP oli N. Liidus kompartei ainuvalitsemise kõrvale esimene legaalselt loodud alternatiivpartei, mille 1988. aastal mitte ainult teravalt „riigivaenulikuna”, vaid lihtsalt utoopilisena tundunud programmiline eesmärk täideti kolme aastaga.

Dag Hartelius, Rootsi diplomaat

Eestlased kasutasid nii mõistlikult NSV Liidu enda instrumente NSV Liidu vastu^{xi}

Sir Arvi Hillar Parbo AC FTSE väliseestlane, Austraalia

See oli kahtlemata julge tegu, isegi Gorbachevi ajal, mil olukord Nõukogude Liidus oli vabam kui varem. Kui Rahvusliku Sõltumatuse Partei eesmärgiks oli iseseisvuse taastamine siis see ühtus kõikide Eesti pagulasorganisatsioonide eesmärgiga, kes olid pidevalt hoidnud Eesti vägivaldset annekteerimist Nõukogude Liitu läänemaailma valitsuste ja avalikkuse silmade ees. Uudne ja julge oli see, et seda öeldi nüüd Nõukogude Liidus ja isegi pressikonverentsil Moskvast.

Jüri Estam, poliitik ja ajakirjanik, endine ERSP liige

Jah muidugi oli see (ERSP Ettepanek) oluline ja koguni väga oluline. Oleneb muidugi millise mätta otsast sa vaatad. Kas NSV Liidu tähenduses või Eesti perspektiivist vaadates või globaalses kontekstis. Kui vaadata kroonikat ja kronoloogiat, siis kogu laulev revolutsioon ja kärisemine NSV Liidus said korraliku hoo sisse alles pärast ERSP väljakuulutamist. Praeguseks kipuvad nende sündmuste mälestused rahvusvaheliselt juba tuhmuma. Tol ajal teadis ilmselt päris arvestatav osa rahvusvahelisest üldsusest, et Nõukogude Liidu nõ lagunemine või siis selle lagundamine algas Baltikumist, ja et eriti selle protsessi alguses oli Eesti eessammuja.

....Teise erakonna sündimine kompartei kõrvale riigis kus kompartei oli olnud aastakümneid (kardetud) ainuvalitseja - see on väga väga oluline. Mõrade tekitamine monoliiti ja monoliidi enese taganemine seejärel üldisest hirmu kaudu valitsemisest. Kipun olema arvamusel, et ERSP oli usaldusväärsem kui Rahvarinne.

Ükskõik kuidas asjalood tegelikult kõige sellega olid, on üks asi tähtis - esimene mõra ehk midagi pluralismi laadset Nõukogude impeeriumis ilmnes just Eesti kaudu

Tiit Madisson, vabadusvõitleja, Hirvepargi miitingu initsiaator

Vello ja Co initsiatiivil tollal hiigelsuur tähtsus ERSP loomisel, sest vaevalt seda parteid oleks 1988.aasta augustis tekkinud, kui poleks eelnevat tegevust. ERSP oli esimene opositsiooniline partei terves Nõukogude impeeriumis, mistõttu peaks Vello nimi kindlasti minema vähemalt Eesti ajalukku. Paraku lastakse initsiaatorid hiljem karjääriinimeste poolt allavett, sest ega taheta eriti meenutada.

Mai Raud Pähn, väliseesti kunstiajaloolane, Stockholm

Au Vello Väärtnõule, kes alustas suurt organiseerimistööd. On tõeliselt väärt mees. Arvan, et ERSP oli julgete inimeste julge samm, mis aitas inimesel selga sirutada ja viis lõpuks Eesti vabanemisele..

Trivimi Velliste, eesti poliitik

Äsja oli loodud Eesti Muinsuskaitse Selts suure liikmeskonnaga ja ERSP-algatusega liitumine tundus mulle ülejõukäiv, olgugi et tajusin selgelt selle sammu tähendust ja algatajate julgust. Moskva pressikonverentsist ma sel ajal suurt ei teadnud, aga kindlasti oli see oluline pretsedent. Nõukogude süsteem oli ju rajatud hirmule - igaüks, kes suutis hirmu ületada, muutus süsteemile väga ohtlikuks

Jättes aga terminoloogilise filosoofia kõrvale, tuleb igal juhul rõhutada selle algatuse julgust - kartmatust! Ja Kreml muidugi tajus ning tõlgendas seda vastupanu just süsteemi enda seest ja seega üliohtlikuna.

Sander Jürisson, Okupatsioonide muuseum

Muuseum on teadlik antud sündmusest, eriti arvestades, et asutamise dokumendile alla kirjutanud 14 inimese seas oli ka meie muuseumi pikaajaline direktor Heiki Ahonen. Sündmuse ajaloolist tähendust on raske ületähtsustada - oli ju tegemist esimese demokraatliku parteiga Eestis peale poolt sajandit okupatsiooni ning seeläbi oluliseks murdekohaks protsessis iseseisvuse taastamise teekonnal.

Pöördelistel aegadel üheks liidrirolli astunud inimesena tuleb talle aga kindlasti tunnustust avaldada julguse ja pealehakkamise eest. Iga indiviidi initsiatiiv niivõrd keerulistel ja ajaloolistel hetkedel väärrib esiletõstmist ning äramärkimist.

Gorbatšovi käik Väärtnõu NL-ist välja saata ...eks see on teistpidi ka mõneti riigijuhi poolt tahtmatu) tunnustus Väärtnõu tegevusele, vastates sellega ka Teie eelpool kõlanud küsimusele mõjust Nõukogude Liidule laiemalt.

Marek Tamm, Tallinna Ülikooli kultuuriajaloo professor

Oskan vaid öelda, et Eesti kontekstis oli ERSP loomine kindlasti väga hea ja oluline samm, millel on olnud suur mõju Eesti arengule viimase pea 30 aasta jooksul.

Ian Cook, Murdocki ülikool, Austraalia, poliitika ja poliitilise filosoofia professor

See sündmus viis lõpuks Nõukogude Liidu lagunemiseni. Gorbatšovi ajastul oli Nõukogude Liidus põhjalikke muutusi. See ei olnud aga selline, milles opositsiooniparteisid salliti, ja ERSP oli Gorbatšovi jaoks liiga kauge samm. Tema juhtimine oleks nõrgenenud, kui ta ei oleks reageerinud. Selle sündmusega seotud Nõukogude Liidu lagunemise oht muutis selle liigutuseks, mida Gorbatšov ei saanud lubada.

Need inimesed, kes näitasid, et nad olid piisavalt julged, et avalikult rääkida ja tegutseda Nõukogude juhtkonna vastu, olid ajaloolises mõttes määravad. Ilma üksikisikuteta, kes olid valmis võtma endale tohutu riski, seades end vastupanu esiootsa, poleks juhtunud seda, mida nii paljud inimesed tahtsid.

Mart Nutt, eesti poliitik ja ajaloolane

Loomulikult oli ettepanek ERSP loomiseks tol aja õigeaegne ja vajalik. Ma ei ole aga kursis V. Väärtnõu rolliga selles protsessis.

Mart Laar, eesti poliitik, ajaloolane

Kindlasti ajalooline ettepanek, kuna tegi kogu NSV Liidu jaoks otsa lahti

Pertti Grönholm, Turu ülikool, Euroopa ning maailma ajaloo professor

Väärtnõul on tõesti olnud erakordne elu ja tema tegevus Nõukogude Eestis on tõesti väärt lähemat uurimist.

Jaak Valge, Eesti ajaloolane Tallinna Ülikool, Ühiskonnateaduste instituut

Üldistavalt võiksin ehk väita umbes nii, et Väärtnõu ettepanek radikaliseeris tollast rahvuslikku opositsiooni ja suunas tegutsemisele.

Niisuguseid julgeid inimesi pidi olema, et idee edasi areneks.

Silver Tambur, Estonianworld toimetaja

Hindan tema (Vello Väärtnõu) tegu väga, ERSP-I oli tollal väga oluline roll Eesti ühiskonnas. Gorbatchov ilmselt kartis seda initsiatiivi, tundub loogiline järeldus.

Toomas Karjahärm, Eesti ajaloolane, TLU õppejõud

ERSP oli radikaalne rahvuslik partei, kes esimeste hulgas pooldas täielikku riiklikku iseseisvust, püstitas avalikult eesmärgi EV taastamiseks õigusliku järjepidevuse alusel, oli Gorbatšovi pakutud liidulepingu vastu. Iseseisvust taotledes mõjutas ERSP, kogu ühiskondlikku liikumist Eestis, andis ideid ja eeskujus teistele tekkivatele parteidele ja liikumistele, oli omamoodi teerajajaks ja julgustajaks.

Sündmused Eestis muidugi mõjutasid NL saatust, aitasid kaasa selle lagundamisele, olid eeskujuks mujal toimuvale vabadusliikumisele.

Ants Pindis, vabadusvõitleja, Võru Muinsuskaitse klubi asutajaliige^{xii}

ERSP loomise ettepanek oli hästi läbimõeldud poliitiline samm.. Ka ettepaneku avalikustamisele järgnenud võimude peataolek näitas kui osava käiguga hakkama saadi. Ebamäärasel olukorras ei suutnud võimud tükk aega selgemat seisukohta võtta, alles veebruari keskel anti ideoloogiline vastulööök ajakirjanduses.

Võib väita, et ettepanek ERSP loomiseks oli detonaator, mis lõhestas EKP, sundis reformikommuniste reageerima Rahvarinde loomisega ja viis edasise arengu tulemusena kompartei lagunemiseni ning demokraatliku korra kehtestamiseni Eestis.

Tartu teisitimõtlejad ei suutnud omas ajas mõista ERSP loomise tähendust ja selles peituvaid võimalusi ning ei ühinenud ettepanekuga. Murrangulise tähtsusega ettevõtmise algatamise aust ilmajäämise tõttu on Viktor Niitsoo tagantjärele ajakirjas Akadeemia püüdnud selle sündmuse tähtsust vähendada, laskudes sealjuures faktide väänamiseni.

Jüri Lina, väliseestlasest ajakirjanik, Rootsi

Vello Väärtnõu ERSP loomise ettepanek oli väga oluline rahvusvaheline sündmus, sest esimest korda ilmus avalikult kompartei kõrvale alternatiivne poliitiline organisatsioon. Gorbatchov saatis Väärtnõu Nõukogude Liidust välja, sest Nõukogude võimurid ei suutnud seda sammu taluda. Säärane individ ja teisedki ERSP asutamisega seotud isikud otsustati impeeriumist välja saata.

Vello Väärtnõu initsiatiivi ERSP loomiseks oli igati väärtuslik initsiatiiv. Kodanike initsiatiivi pidaski NLKP kõige ohtlikumaks nähtuseks.

Mati Kiirend, dissident

ERSP loomisel oli Väärtnõu initsiatiivil suur katalüsaatori roll. Ja see roll osutus väga õigeaegseks ning põhjapanevaks edasiste arengute suhtes

Inno Tähismaa, ajakirjanik

Kindlasti on Vello roll nii ERSP loomise kui NSV Liidu lagunemise ja Balti riikide taasiseseisvumise juures väga suur, et mitte öelda otsustav. Nimelt oli ERSP selgelt iseseisvusmeelne, erinevalt Rahvarinnetest, mis loodi nõ jälgede segamiseks ja ERSP-le vastukaaluks, perestroika toetuseks.

Iseseisvuslased olid põlu all, kuni Moskvast toimus putš ja teisiti enam ei saanud, kui iseseisvus välja kuulutada. Pärast seda võttis kogu au ja loorberid omale Rahvarinne, kuigi iseseisvuse eest oli võidelnud ERSP. Parek lasi iseseisvuslased mutta tampida.

Tolle pressikonverentsi kohta minu teada Eesti ajakirjanduses midagi ei ilmunudki, sellest sai kuulda ainult Ameerika Hääle ja raadio Vabadus vahendusel. Nimelt võimud ei tahtnud, et keegi midagi üldse teaks, et selline asi nagu ERSP on olemas

Mart Laar, eesti ajaloolane ja poliitik

Sellisel hetkel ausalt ning avalikult algatada end kogu senise süsteemiga opositsiooni seadev registreeritud liikmetega poliitiline erakond, mis asub nõudma Eesti iseseisvuse taastamist, tähendas vabatahtlikult enda arreteerimise määrusele allakirjutamist.

See julgus on tagantjärele vaadates kõrgemat tunnustust ja austust väärt. Lihtne on tagantjärele kuulutada, et 1988. aastal oli veel «vara» nõuda iseseisvuse taastamist või et rääkides suveräänsusest, mõtlesime me tegelikult iseseisvust. Seda enam tuleks aga tunnustada neid, kes ei kartnud ning sellega teistelegi tee lahti lükkasid.^{xiii}

Tunne Kelam, ERSP asutajaliige, ERSP esimees 1993-95

Niipea kui selgus, et poliitilise erakonna asutamine pole enam karistatav, järgnes uute parteide asutamise laine, seda mitte üksnes Eestis, vaid ka mujal Nõukogude Liidus. ERSP organisatsiooniline struktuur ja demokraatlik põhikiri said mitmeti eeskujuks järgnevatele parteidele.^{xiv}

Eesti Vabariigi Presidendi kantselei, 2. juuni 2019

Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei loomine Eestis oli märgilise tähendusega ning selle uurimine ja uurimistulemuste laiem rahvusvaheline tutvustamine on väga oluline

Kus on medal ?

Lähtuvalt ülaltoodud EV valitsuse kirjast, on kohane küsida, kuidas on siis praegune Eesti Vabariik tunnustanud ERSP Ettepaneku autorit?

Sellele küsimusele on konkreetne vastus – Eesti Vabariik ei ole Vello Väärtnõud, Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei autorit ning praegusele vabariigile aluse panijat mitte kuidagi tunnustanud ega tähele pannud.

Mida mõtles TH Ilves istudes presidenditoolil kaks ametiaega ning jagades medaleid?

Kas kuidagi ei meenunud teated mida luges eetrisse Vabas Euroopas ERSP Ettepanekust ning telefonikõned Väärtnõule? Muidugi mitte, see tekitab võrdlusmomendi kahe inimese tegude vahel.

Ajalooramatutest on Väärtnõu ja tema tegu, mis hävitas kommunistide perestroika plaani impeeriumit koos hoida, ja mis tõi kaasa Nõukogude Liidu kokkuvarisemise, tahtlikult välja jäetud.

Ka Eve Pärnaste, kes partei oli loomise alguse juures, on Vello Väärtnõu suhtes alatult käitunud, jättes ainsana välja intervjuu Väärtnõuga oma ERSP raamatust, võttes nii ERSP autorilt võimaluse arvamust väljendada.

Ega Pärnaste ja Ilves üksi pole, meie ajaoos võltsimise kohta on väljendatud arvamust pikka aega, lisaks kaovad arhiividest materjalid ning isegi vanad ajalehed.

Jaak Allik kirjutas juba aastaid tagasi artiklis "ERSP ja Rahvarinne – 20 aastat hiljem:"

" Kindlasti oleks aga tahtnud kogumikust leida viidet ERSP loomise idee algatanud ning selle kangelaslikult välisajakirjanduseni viinud Vello Väärtnõu, EkePärt Nõmme ja Ärvi Orula saatuse kohta, sest kahte viimast ei leia me koguni ER SP-laste ridadeski.

On üsna kummaline (ja vajab ehk selgitustki), et terve rea taasiseseisvumises olulist osa mänginud ERSP tipptegija teened on kolm presidenti jätnud ilma igasugusestki tunnustusest (Vello Väärtnõu, Andres Mäe, Viktor Niitsoo, Sander Siss, Maris Sarv, Ain Saar, ka Kaitseliidu taastaja Kalle Eller). Teades aga, et kui 20. augustil iseseisvuse taastamise poolt hääletanud pälvisid Arnold Rüütlilt topeltordenid...^{xv}

Jyri Kraft, kirjutab 2018 aastal: ^{xvi}

Mind hämmastab, kuidas juba meie eluajal tehakse ajalugu häbematult ümber. Ajaloo ümberkirjutajad, meie põlvkonna saavutuste pisendajad otsekui ei arvestaks ennast kergitades, et sündmustes osalenud püsivad visalt elus... Nüüdsel ajal käib endale

ordenite ja kõrgete ametikohtade jagamine mängeldes.

Endel Ratas, vabadusvõitleja , ERSP Ettepanekule allakirjutaja keeldus teenetemärgist:

«Täna Eesti Vabariigi presidenti Valgetähe teise klassi teenetemärgi mulle omistamise eest. Kahetsusega pean teatama, et loobun autasust, sest pean enda au ja väarikust solvavaks protseduuris, kus endistele okupatsioonivõimu teenritele ordenid rinda riputatakse.

Mina tunnen, et läbi ajakirjanduse on minu au ja väarikust riivatud juba selle tõttu, et mind on pandud teenetemärkide nimistusse, kus on ka terve rida okupatsioonivõimu endisi teenreid.

Ma pean seda väga alandavaks, rääkimata autasu vastuvõtmisest. Mulle tundub, et püütakse kirjutada uut Eesti ajalugu noortele inimestele, kes eelnevatest sündmustest ei tea. Nüüd püütakse puhtaks pesta ja ära segada dissidentide või vabadusvõitlejatega need endised võimulolijad.»^{xvii}

Andrus Norak:

Minule meenusid aga inimesed kelle tunnustamisest pole midagi kuulda olnud. Näiteks Zivert Zoldin, kelle vabastamist kunagi väga häälekalt nõuti. Või Vello Väärtnõu, Ekke- Pärt Nõmm ja mitmed teised.

Kus on kuldne vabadusrist või esmajärguline valgetähe orden neile inimestele? Millal kavatsetakse neid inimesi autasustama hakata? Ilmselt on selleks teist järgmist presidenti tarvis.. Vajame uue Eesti Vabadusliikumise mikroajalugu, mis tunnustaks tõepoolest neid inimesi kes tegijad olid, mitte “tegijate” poolt solgitud järjekordset ametlikku ja väänatud ajalooversiooni. Punanomenklatuuri esindajad on ilmselgelt tüdinud end halvasti tundmast ja nii ongi nad hiljutise ordenisaju toel pealetungile asunud ning soovivad ei enam ega vähemat, kui endi täielikku rehabilitatsiooni. Vähe sellest, kui keegi teine selle peale ei tule, siis aitavad nad meil sedagi meelde tuletada, et just nemad taastasid Eesti Vabariigi. Just seda ei tuleks neile mitte mingilgi tingimusel võimaldada. Nad olid, on ja jäävad süüdi, otsesemalt või kaudsemalt, loendamatutele inimestele teenimatute kannatuste valmistamises.»^{xviii}

Toivo Kallas, arhitekt

Võibolla poleks vaja kõike seda enam meenutada, kui meie massiteabevahendeis viimasel ajal poleks tugevnenud tendents tollaegsete eestlastest kollaboratsioonistide tegevust idealiseerida, kujutada seda vaid rahvuse, keele ja kultuuri säilitamise vajadustest tulenenuna.

Eesti Vabariigi kodanikuna oli mul piinlik kuulda või ajalehest lugeda, kuidas meie, lähiminevikus lääneriikide sekkumist “Balti küsimuses” Nõukogude Liidu siseasjadesse tauninud president õpetas möödunud aastal välisvisiidil võõrustajatele meie lähiajalugu. Ma muretsen tulevaste põlvkondade võimaluse pärast olnud objektiivselt uurida, sest võimalolevate kommunistide juhtimisel toimuv ENSV hiiliv taastamine on jõudnud otsaga arhiividesse, kus isikuandmete kaitse sildi all on algamas uus dokumentide salastamislaine.»^{xix}

Kokkuvõtte asemel

Vello Väärtnõu jutustab

- Eve Pärnastest ja Viktor Niitsoost

„Eve Pärnaste osales tegevustes tegemasinakirjutaja ning telefonile vastajana, tal polnud otsustusõigust. Tol perioodil oli ta budist, mille ta nüüdseks on ta vahetanud kristluse vastu. Muutusi religioossetes põhimõtetes, muutusi ka poliitilises seisukohas, millest järeldub et Pärnaste on alati religioosse ja poliitilise prostituudi rollis.

Pärnastet nägin esimest korda Tartus, siis kui ta askeldas sots-laboris, Tõistre suvilas, lähemalt me ei suhelnud. Hiljem puutusin temaga lähemalt kokku kui ta oli Andres Ehini sekretär, ja kuna ta oli masinakirjutaja siis näis ta kasulik olevat, et trükkida mulle mingeid asju. Otseselt suhtlesime Kiek in De Kökis Pärnaste näitusel, kus olin koos Jüri Arrakuga kes tol ajal pidas mind enda sõbraks. Näituse järelpeol puutusin esmakordselt kokku ka Erik Udami ning Endel Ratasega, mõlemad tundusid mulle arukad ja sümpaatsed. Et Ratas tundis huvi zoroastrianismi vastu siis panin talle hüüdnime Pimedus ja Valgus kuna zoroastrianismis öeldakse, et 1000 aastat valitseb maa peal valgus ja 1000 aastat pimedus.

Sellest edasi arenes ka tutvus Pärnastega. Kuna mina tegelesin budismiga ja olin nõ. orjastanud hulga noori kes tahtsid budistideks saada, olin ma nad koondanud Taolasse ehk Budistlikku Vennaskonda, kes ehtasid stuupasid koos minuga, tõlkisid budistlikku kirjandust, trükkisid siiditrükisid tankasid (budistlikke pühapilte) ja nõ. elavate nõrgukeste budistidena pidi reklaamima budismi Eestis. Seoses sellega oli palju kirjatööd ja ma määrasin Pärnaste ehk Nõrgukese sekretäriks. Tema kirjutas kirju, isegi Dalai laamale, ning vastu tasuti talle kiituste, auavalduste ning sagedast psüühilise toetusega. Miks nii? Nimi Nõrguke, mille talle panin tulenes asjaolust, et Pärnaste pidevalt kukkus kokku psüühiliselt, ja siis oli Pärnastet vaja toetada. Sellega said hästi hakkama minu naine Natali Väärtnõu ja teised naisolevused, kes Taolas liikusid.

Pärast seda kui mind Eestis ning Stokholmi Eesti majast välja visati, tundub et Pärnastet on tabanud amneesia selle aja kohta mil ta oli Taola sekretär. Sekretärina oli ta küllaltki taibukas, aga tal pole kunagi olnud ideid ega loomingulist lähenemist poliitikale.

Nüüd Pärnaste annab ajalehtedes intervjuusid, kus ta on suur isemõtleja ja isetegija, tol ERSP loomise ajal oli ta vaid see kellele öeldi mida ja kuidas teha, kuhu minna jne.“

- kollabrantidest ja Eesti Komiteest

Ülemnõukogu kuulutas välja iseseisvuse ja et Eesti Kongress ja Eesti komitee palusid seda teha Ülemnõukogul, polnud õige. Sest Ülemnõukogu oli okupatsioonivõimude organisatsioon, olemata sellest kas seal keegi mõtles kaastundlikult eesti rahva või selle vabaduse suhtes, mis kahjuks praktiliselt enne välja ei paistnud kui oli selge et neil tulevikku pole. Hollandis, Norras, Prantsumaal ning teistelgi maadel püüti isegi naistel pead paljaks kes sakslastega kokku elasid sõja ajal. See oli küll selgelt mõttetu ja rumal tegu, kuid väljendas rahva suhtumist kollaboratsioonistidesse.

Meil Eestis ei ole kunagi räägitud kollaboratsioonistidest või nende hukka mõistmisest. Aga oleks pidanud Genfi konventsiooni tutvustama.

Loomulikult oli suur vahe kas olla reakommunist/kolhoosnik või täidesaatev funktsionäär. Reanimeste puhul ei mõtle ma muidugi mingist karistamisest, vaid pean silmas funktsionääre.

Võibolla ei ole ka läänes teada, kuidas nad meil elasid, näiteks tooks lihtsa asja, et vorsti, liha, kurke, tomateid ja Bulgaaria kompotte, rääkimata angerjatest, ostsid nad oma poodidest. Ja sinna teised ei

pääsenud. Tavalistes poodides laiusid merikapsa purgid ning vorsti liha ei näinud. Valimiste puhul müüdi rahvale piiritletud kogus viinereid. Ja see on vaid väike näide. Rahad, autod, välismaasõidud olid ladvikule ainult, või siis kaastöötajatele. Nii et nad said eri hüved oma kaastöö eest.

Eesti juhtivad kommunistid, kes tegid otsuseid, ei elanud ainult hästi vaid tegid kuritegusid. Nende üle oleks pidanud toimuma uurimine ja kohus.

Siin olekski õige koht mainida, et ka meie esimene president Meri oli KGB kaastööline, ta tegeles väliseesti asjadega ning kirjutas nende ja oma tegevusest otse KGBle.^{xx}

Lennart Meri isa Georg oli küüditaja, tema kohtuprotsessi alustati uuel ajal kuid summutati varsti. Tol ajal kõik kes tegelesid välismaaga, olid seotud, eks seda on raske mõista uskuda neil kes tol ajal ise pealt ei näinud. Nagu meie ei saa põhjalikult tunda endist vabariiki kuna me seal sees ei elanud. Rootsisis kui rääkisin küüditamisest, et kuidas tuldi öösel koju järele ning inimesed ära viidi, küsiti suurte silmadega - miks te siis politseid ei kutsunud?

Eesti komitees oli kommuniste funktsionääre õigusliku järjepidavuse alusel nagu teisigi inimesi. Paistab, et kommunistid juhtisid komiteede otsust väga osavalt enda kasuks.

Küsimus on, millise partei inimene valib oma arusaamiste järgi, ei saa olla nii et eraldatakse ennase selle partei ideoloogiast ja ajaloost. Kommunistlikul parteil on kohutav ja kuritegelik ajalugu ning on süüdi miljonite tapmises. Kuidas saab põhimõtetega inimese sinna minna ja siduda end nendega?

Kui asendada selles lõigus sõna kommunistlik sõnaga fashistlik, siis kõlab see nagu teisiti ja mitte enam nii süütult. Enamusele näib olevat enesestmõistetav, et natsipartei uued liikmed jagavad vanade vaateid ning on samasugused. Eks siis sama peab kehtima ka kommunistide suhtes. Kommunism lõhestas perekondi, sugulasi ja sõpru. Kahjuks on selle kohta palju näiteid.

Eesti puhul oleks juhtivatel kohtadel töötanud kommunistid poliitikast ja ka juhtkohtadelt kõrvale jääma. Aga mis toimus Eestis, isegi endised KGB töötajad võeti teadlikult üle uude vabariiki KAPOsse ja sellest kirjutas ka Eesti ajaleht.

Võidab see, kes võtab initsiatiivi ja ERSP ei võitnud kuna laskis kommunistid valimistele. Neil ei olnud arusaamist, visiooni ja julgust poliitikas osalemiseks, nad kõik tavalised kogemusteta inimesed”

- Viktor Niitsoost

Tundsin Viktorit väiksest peale, ta isa oli mitshman Tsetverikov. Ja väike Viktorigi kandis seda perekonna nime uhkusega aastaid ja spordivõistlustek kus esinesime koos Käisin koos Viktoriga ujumistrennis. Kui tulin tagasi põhjast, nägin Tartus Niitsood, kes tegi ettepaneku osta pudel viina. Selgus et endine kuulus nimo Tsetverikov oli muutunud Niitsooks. Otsin ja läksime tema poole. Ta ütles et on kindlasti vaja lugeda Solzhenitsit – ütlesin et olen lugenud.

Ta uuris millised poliitilised vaated mul on, vastasin et kõige paremad. Siis seletasin talle, et Verzhaikal, kus ma istusin, olid kõik kriminaalid. Mind peeti poliitiliseks kuna minuga tegeles KGB. Seal oli kogu laager süsteemi vastu - laagri ülem ja nõukogude võim – neisse suhtuti halvast, need olid allapoole igasust arvestust.

Seletasin seda Niitsoole, kuid too oli juba juua täis. Siis lahkusin ja sain aru et mulle ei sobi sõprus

alkohoolikutega.

Niitsoo istus kinni selle eest, et kuulutas rahavale, et kavatseb sõita punase Pobedaga Toompeale, mis pani mind mõtlema, et parem oleks olnud teha sini -must -valge Pobeda, mida ma ka ütlesin Viktor Niitsoole.

Miks on jäänud endised dissidendid vait tänapäeval, kas ollakse rahul roosa vabariigiga või puudub raha mida neile maksti Rootsist ? Nead peaksid ju mäletama, kes millisel ametipostil oli ja mida tegi -rääkis?

- Lagle Parekust

Kohtusin vene kuulsa dissidendi ja luuletaja Ratushinskajaga, ning jutuks tuli ka Lagle Parek. Tema kohta ütles Ratushinskaja, et Lagle hoidis laagris omaette, ühistegevustes rezhiimi suhtes ei osalenud, ja kui teised naisvangid korraldasid näljastreigi, Parek pugis süüa oma kambris. Ja lisas, et Parek ta vabanes kirjutades armuandmispalve, mis on allapoole igasugust arvestust iga poliitvangi suhtes. Sest kirjutades armuandmispalve, loobus ta oma poliitlistest vaadetest. Need olid Ratushinskaja sõnad.

- ja iseendast

„Mulle pole kunagi korda läinud üldsuse ehk massiarvamus. Juba väiksest peast küsiti minu käest - mis on sinu arvamus, ning seletati mis on isiklik seisukoht ja et igal mehel peab olema oma isiklik arvamus. Peab ütlema, et erinevalt Eestist, peetakse mind Venemaal (lihtrahvas ja dissidendid) ja välismaal kangelaseks.

ERSP Ettepanek oli eraettevõtmine millesse kaasasin kaudselt dissidente. Kuna dissidentidel polnud mingit plaani ega mõtet poliitilise võimu võtmiseks kommunistidelt ehk siis iseseisvuse taastamiseks, andsin mina idee massidele viies dissidentide juurde valmis programmi ning plaani kuidas võimu võtta.

Parekut huvitas ainult idee kuidas ausammast püsti panna, mida aga siiani pole veel tehtud. Ühesõnaga, tegin projekti mille ka läbi viisin – nii Ettepanek, programm ning läbiviimine on minu töö.

Need 14 inimest kes Ettepanekule alla kirjutasid, peab lugema kangelasteks sest siis oli sügav Nõukogude aeg aga nad julgesid anda avalikult allkirja. Inimesed vahetavad seisukohti majanduses, elus, poliitikas, usundites. Mina olen sama vaene hulkurmunk nagu enne.

Mind ei huvita need asjad mida ma olen teinud, vaid mis ma hakkan tegema. Kõige olulisem on alati idee, ja siis selle ellu viimine. Need kümme Ettepaneku allkirjastanud inimest pidid selle elluviimisel olema aktiivne meeskond.

Ma paneksin Patarei vangla uuesti üles ja kommunistid sinna okupantide teenimise ja nendega koostöö tegemise eest. Nad olid tol ajal Nõukogude kuldne eliit ja on nüüd samad.

Eesti inimestel on haugi mälu, see hämmastab mind. Ma poleks pannud Arnold Rüütli, kes räägib vigadega vene keelt ega räägi üldse inglise keelt, tagasi presidenditoolile. Kuid ilmselt on tema IQ kõrgem kui keskmisel eestlasel.

Eestis ei ole poliitilist mälu ega mõtlemist ei valitsusel ega rahval. Ainus, kes suutis pärast ERSP ettepanekut kokku võtta ja tegutseda, oli kommunistlik partei. Ma olin vait ja ootasin 32 aastat, et näha mis toimub, ja see läks nagu alati.

Eesti rahvas oli kommunistidesse kiindunud, see näitab minu jaoks eesti rahva orjalikku meelt”